

ROMOWIE W PRACY

**Przewodnik
po rynku pracy**

Radom 2014

ROMOWIE W PRACY

**Przewodnik
po rynku pracy**

Redakcja: Marek Nowak
Autorzy tekstów : Ewelina Mikołajewicz
Anna Murawska
Magdalena Szary
Korekta: Marianna Kwiatkowska
Tłumaczenie na j. romski: Stanisław Stankiewicz

Karolina Kwiatkowska
Organizowanie Kursów i Szkoleń
e-mail: karolinastankiewicz@vp.pl

**Opracowanie i druk współfinansowane przez Unię Europejską w ramach
Europejskiego Funduszu Społecznego**

Publikacja bezpłatna

Nakład: 1000 egz.

Druk i oprawa:

Aldruk Paweł Głogowski 26-600 Radom ul. Miła 10

tel./fax 48 340 23 25, e-mail: aldruk1@vp.pl

Spis treści

<i>Wstęp</i>	7
<i>Obraz Romów w społeczeństwie większościowym</i>	9
<i>Historia romskiej pracy</i>	12
<i>Korzystaj ze swojej tradycji kulturowej</i>	16
<i>Jak znaleźć pracę</i>	18
<i>Pierwsze spotkanie</i>	23
<i>Formalne aspekty zatrudnienia</i>	30
<i>Własna działalność gospodarcza</i>	37

Kaj so rakhesa dre da cejga

<i>Angłuno łav</i>	43
<i>Glinda romengi ke gadzikane manusa</i>	45
<i>Historia romane butiengi</i>	49
<i>Łe ke tu pase tyri tradycjaki kultura</i>	53
<i>Syr te rakhel-pes buty</i>	56
<i>Angłuno małapie</i>	61
<i>Formalna aspekty kaj te łeł buty</i>	68
<i>Peskire butia biznesoskire</i>	75

WSTĘP

W oficjalnych dokumentach podaje się, że wśród Romów bezrobocie jest bardzo wysokie: ok. 95% osób należących do społeczności romskiej w Polsce jest bezrobotna¹. Jednocześnie mówi się o tym, że jest to zjawisko trwałe wśród Romów i nie odnotowuje się znaczących zmian w tym zakresie.

Jak rozumieć te dane?

W społeczeństwie większościowym przeważa przekonanie, że skoro tak duża część Romów nie pracuje, to utrzymuje się jedynie z zasiłków otrzymywanych z pomocy społecznej. Ludzie często myślą, że wśród Romów pracują tylko nieliczne wyjątki (które raczej odcinają się od swoich korzeni i nie kontynuują tradycyjnego sposobu życia). Należy podkreślić, że taki obraz nie wynika jednak z rzetelnej wiedzy o tym, jak żyją Romowie, lecz właśnie z nieznamomości Romów.

Są tacy Romowie, którzy nie mogąc znaleźć pracy już się poddali i ich źródłem utrzymania są zasiłki. Jest jednak wiele takich osób w społeczności romskiej, które pracują i utrzymują swoje rodziny, ale praca ta nie jest zarejestrowana, jest to tak zwana praca „na czarno”. Takie osoby także zaliczają się do 95% oficjalnie bezrobotnych.

Praca „na czarno” może wydawać się dobrym rozwiązaniem: nie ujawniając dochodów nie tracimy prawa do zasiłków. Często także pracodawcy są zadowoleni z takiego sposobu zatrudnienia pracowników. Cały zarobek idzie do kieszeni pracownika, a pracodawca nie musi opłacać składek ZUS ani podatków za pracownika. Warto jednak pamiętać, że praca „na czarno” nie jest opłacalna: ani pracownik, ani pracodawca nie są chronieni. Trzeba pamiętać,

¹ Źródło: *Sprawozdanie z realizacji Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce w 2012 roku*. Warszawa, 2013. <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/romowie/program-na-rzecz-spole/program-na-rzecz-spole/program-na-rzecz-spole-1/6978,Sprawozdania-z-realizacji-Programu-na-rzecz-spoleczności-romskiej-w-Polsce-w-201.html>

że jak wszędzie, tak i wśród pracodawców zdarzają się nieuczciwi ludzie, którzy nie wypłacają wynagrodzenia w umówionej wysokości lub umówionym terminie za wykonaną pracę. Jeśli mamy podpisaną umowę z pracodawcą, a pracodawca nie wypłaca wynagrodzenia, możemy odwołać się do sądu pracy. Wbrew powszechnym opiniom o polskim sądownictwie, sądy pracy działają dość szybko i sprawnie, a koszty procesu sądowego ponosi pracodawca. Pracownik zatrudniony oficjalnie jest także chroniony jeśli wydarzy się wypadek – przysługuje mu wtedy odszkodowanie. Pracując na etacie, pracownik ma prawo do urlopu wypoczynkowego, w czasie którego należy mu się wynagrodzenie, pracując na etacie oraz na podstawie umowy zlecenia (po opłaceniu składki chorobowej w ZUS – o czym piszemy dalej) pracownik otrzymuje pieniądze jeśli jest na zwolnieniu lekarskim lub na urlopie macierzyńskim. Nawet jeśli ze względów zdrowotnych lub rodzinnych nie może aktualnie pracować, nie pozostaje bez środków do życia.

Zatrudnienie oficjalne powoduje z jednej strony, że mniej pieniędzy dostajemy do ręki, bo część wynagrodzenia jest przeznaczona na podatki i składki ZUS. Z drugiej strony pieniądze te stanowią nasze zabezpieczenie: mamy prawo do bezpłatnej opieki medycznej, zasiłków w czasie choroby lub urlopu macierzyńskiego, a w przyszłości do emerytury.

Warto także pamiętać, że zwiększenie oficjalnego zatrudnienia Romów zmieni obraz w społeczeństwie większościowym na bardziej pozytywny.

OBRAZ ROMÓW W SPOŁECZEŃSTWIE WIĘKSZOŚCIOWYM

Panujące stereotypy utrudniają Romom uzyskanie zatrudnienia w instytucjach i firmach prowadzonych przez nie-Romów. Postrzeganie Romów jako leniwych, niezmotywowanych i roszczeniowych oraz złodziei jest na tyle silne, że pracodawcy mogą wahać się czy zatrudnić osobę pochodzenia romskiego. Należy podkreślić, że niezatrudnienie kogoś ze względu na pochodzenie etniczne jest dyskryminacją i jeśli masz uzasadnione podejrzenie, że ktoś odmówił zatrudnienia cię ze względu na pochodzenie romskie, to warto zwrócić się o pomoc do romskich bądź do nie-romskich organizacji pozarządowych, np. Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka².

Uświadomienie sobie negatywnego obrazu Romów w społeczeństwie większościowym jest trudne, jednak warto znać stereotypy o sobie. Znając panujące w grupie większościowej przekonania można zachowywać się w sposób, który zaprzeczy stereotypom, co umożliwi potencjalnemu pracodawcy podjęcie pozytywnej decyzji o zatrudnieniu.

Jak poradzić sobie ze stereotypem leniwego, roszczeniowego i niezmotywowanego Cygana

Punktualność - przyjdź na spotkanie 5 minut wcześniej. W ten sposób pokażesz, że naprawdę zależy ci na pracy. W grupie większościowej bycie na czas nie zawsze jest przestrzegane. Większość osób akceptuje 5 czy 10 minutowe spóźnienia. Tym bardziej warto pokazać, że szczególnie dbasz o punktualność poprzez przychodzenie o czasie (bądź jeszcze lepiej – kilka minut wcześniej) na rozmowę z pracodawcą, a potem do pracy i dokładne przestrzeganie ram czasowych zleconych zadań.

² *Helsińska Fundacja Praw Człowieka: telefon, pod którym można umówić się na dyżur prawnika : 22 556 44 54 lub 22 556 44 68*

Prezentacja - bądź uśmiechnięty, patrz w oczy rozmówcy, odpowiadaj śmiało. Jest to ważne szczególnie w przypadku kobiet. Normą wśród nie-Romów jest bardzo bezpośredni kontakt kobiet i mężczyzn: patrzenie w oczy, rozmowa dwóch równych sobie osób, wspólne żartowanie. Dystans pełen godności i szacunku do siebie nawzajem, który obowiązuje w kontaktach romskich kobiet z mężczyznami oraz z osobami o różnym stopniu hierarchii (starszeństwa) może być odbierany jako wycofanie bądź brak motywacji.

Słowność – Romowie są postrzegani jako niesłowni. Pamiętaj, żeby dokładnie wypełniać obietnice stawienia się na spotkanie czy wykonania zadania. Wśród nie-Romów wypowiedź: „Nie wiem, czy dam radę to zrobić, postaram się” oznacza, że najprawdopodobniej to zrobisz! Jeśli chcesz odmówić, w Twojej wypowiedzi musi znaleźć się zwrot „nie zrobię tego”. Powinien on być poprzedzony grzecznym „Niestety, bardzo mi przykro, ale nie mogę tego zrobić/ przyjąć” bądź „Przykro mi, nie uda mi się tego zrobić/ przyjąć”. Dla nie-Roma będzie to jednoznaczny komunikat, który nie będzie prowadził do nieporozumień.

Motywacja – wśród nie-Romów, którzy mają doświadczenia w pracy z Romami, przeważa opinia, że Romowie są bardziej zaangażowani w pracę niż nie-Romowie, potrafią wykonać zadanie bez wynagrodzenia, podejmują się trudnych wyzwań. Jest to bardzo doceniane. Jeśli chcesz pokazać, że jesteś zmotywowanym pracownikiem, zrób coś ekstra, dopytuj czy możesz w czymś pomóc, wychodź z inicjatywą i wykonuj zadania na czas.

Zdarzają się też nie-Romowie, którzy narzekają na niską motywację Romów do pracy. Zazwyczaj w tych sytuacjach praca, zadania, okoliczności nie pasowały Romom, ale nie wyrazili jasno swojej opinii. Twierdzili, że podejmą się zadań, które im nie odpowiadały, a potem z nich zrezygnowali. Jeśli nie chcesz czegoś wykonać, zada-

nie jest niezgodne z twoim światopoglądem czy kulturą romską – przekaz to współpracownikowi bądź pracodawcy. Nie-Romowie mają bardzo małą wiedzę o kulturze romskiej. Warto im opowiadać bądź skontaktować np. z organizacją romską, która zajmie się wytłumaczeniem danej sytuacji (zorganizuje szkolenie lub udzieli konsultacji). Jest to lepsze rozwiązanie, niż podjęcie się zadania, a potem pozostawienie go. Umacnia to bowiem stereotyp o niezmotywowanych do pracy Romach.

Rom to nie złodziej – stereotyp Cygana – złodzieja jest bardzo silny. Często osoby bardzo otwarte i z najlepszymi intencjami, które nie miały wcześniej kontaktów z Romami, mogą mieć dylemat, jak się zachować. Chowanie torebek może być nie tyle złośliwością, co wynikać z braku wiedzy. Jeśli masz wrażenie, że współpracownicy czują się skrępowani w twoim towarzystwie, a czujesz się na siłach, możesz rozładować atmosferę żartem, np.: „Nie martwcie się, torebki kradnę tylko w soboty” . To działa najlepiej, pokazuje absurd stereotypowych przekonań, ale wymaga dystansu do siebie i do sytuacji. Jeśli nie masz ochoty konfrontować w ten sposób współpracowników z ich stereotypowym myśleniem, spróbuj przeczekać. Codzienny kontakt z tobą będzie bezcennym źródłem informacji i najlepszym sposobem weryfikacji stereotypów. Może minąć kilka dni zanim niektórzy współpracownicy przekonają się, że stereotyp jest błędny.

Kontakt grupy większościowej z Romami był zawsze ograniczony. Światy tych grup zazębiały się jedynie w momentach dokonywania transakcji handlowych , wykonywania usług. Stąd niska znajomość siebie nawzajem, a często brakująca wiedza jest zastępowana przez stereotypy.

HISTORIA ROMSKIEJ PRACY

Wśród tradycyjnych romskich profesji najbardziej znane są: działalność muzyczna, handel, kowalstwo i wróżbiarstwo. Większość ludzi nie zdaje sobie jednak sprawy, że wachlarz wykonywanych przez Romów zawodów jest znacznie większy.

Hodowla koni - powszechnymi zajęciami były hodowla koni, handel, kowalstwo i leczenie tych zwierząt. Romowie rozwinęli do mistrzostwa umiejętności i metody leczenia oraz opieki nad końmi, a także umiejętności handlowe i marketingowe.

Kowalstwo - spośród zawodów wykonywanych dawniej, to właśnie o kowalstwie wiadomo najwięcej. Głównie dlatego, że było to zajęcie powszechne, zapotrzebowanie na tego typu usługi bardzo duże, a romscy rzemieślnicy bardzo cenieni. Naprawiali i remontowali różnego typu sprzęt wojenny – uprzęże, wozy, lawety dział, broń i broń. Poza zleceniami dla wojska, zajmowali się też

renowacją i naprawą narzędzi rolniczych oraz sprzętów gospodarstwa domowego dla dworów i mieszkańców wsi. Do dziś istnieją spółdzielnie i rodzinne zakłady usługowe w Polsce i innych krajach Europy Środkowo – Wschodniej³ zajmujące się kowalstwem.

Kotlarstwo – Romowie wytwarzali kotły, patelnie oraz naczynia metalowe. Posiadali niezwykłą umiejętność ręcznej obróbki i cynowania miedzi (czyli pobielania naczyń). Utrzymywali w tajemnicy metodę i składniki chemiczne dbając o to, by ich usługi były niezbędne. Efekt ten udało się utrzymać aż do czasu masowej produkcji towarów i zmniejszenia cen artykułów gospodarstwa domowego (do II połowy XX wieku).

Handel – jednym z najczęściej wykonywanych zawodów był, i nadal jest, handel. Romowie handlowali własnymi wyrobami, a także byli pośrednikami w handlu innymi towarami. Handel nie zawsze stanowił osobny sposób zarobku. Był częścią wielu zawodów – kowalstwa, zielarstwa, kotlarstwa, hodowli koni itd. W czasach powojennych Romowie zajęli się sprzedażą dywanów, materiałów tekstylnych, samochodów, antyków, itp. Rozległa sieć kontaktów rodzinnych, również zagranicznych, ułatwiała im pozyskanie towarów i ich sprzedaż.

Muzykanctwo – z opracowań historycznych wynika, że Romowie znani byli z wyjątkowych zdolności muzycznych. W dawnych czasach grali na skrzypcach, cymbałach, lutni, potem uzyskali mistrzostwo w grze na harfie i gitarze. Specjalizowali się również w konserwacji instrumentów muzycznych. Po II wojnie światowej powstało wiele zespołów cygańskich, które do dziś znane są również społeczności nie-romskiej.

³ A. Mirga, L. Mróz, *Cyganie. Odmienność i nietolerancja*, PWN, Warszawa 1994, s. 156-157

Wróżenie i zielarstwo – zawody tradycyjnie wykonywane przez kobiety. Romni, próbując zarobić na codzienne utrzymanie rodziny, chodziły do osad nie-romskich i proponowały wróżbę. Tajemniczość, która owiewała środowisko romskie, bycie niezaangażowanym w sprawy danej społeczności, a zatem spojrzenie z zewnątrz,

pomagały Romni w wywarciu wrażenia magii na kobietach. Do tego dochodziła znajomość ziół, umiejętność odczyniania uroków. Choć wróżbiarstwo funkcjonuje na obrzeżach kultury polskiej (jest sprzeczna z religią chrześcijańską), na usługi wróżek cały czas jest zapotrzebowanie.

Zawody kalające – nie-Romowie, nawet urzędnicy wspomagający Romów w znalezieniu zatrudnienia, mają niewielką wiedzę dotyczącą zawodów zakazanych. Trudno nie-Romom zrozumieć, dlaczego zawód palacza w kotłowni czy pielęgniarki ma być nieodpowiedni dla osoby ze społeczności romskiej. Zawody kalające to takie, przy wykonywaniu których człowiek ma kontakt z nieczystościami. Palacz więc, podczas wykonywania pracy będzie musiał mieć kontakt z odpadkami. Zawodami kalającymi są również te, które wiążą się ze współpracą z organami władzy państwowej.

Jeśli masz kontakt z urzędnikiem (pracownikiem Urzędu Pracy lub ośrodka pomocy społecznej), który proponuje ci zajęcie należące do zawodów zakazanych, wytłumacz mu, że ze względu na twoje pochodzenie kulturowe nie możesz się podjąć takiej pracy. Powiedz to wprost! Nie owijaj w bawełnę, żeby nie pozostawić wrażenia, że „wykręcasz się” od pracy, bo tym niechcący potwierdzisz stereotyp leniwego Cygana. Oczywiście urzędnik może pomyśleć, czy nawet zasugerować, że zakaz wynikający z kultury jest tylko wymówką. Nie denerwuj się, pomyśl, że taka osoba po prostu nie miała wcześniej kontaktu ze społecznością romską i nie ma o niej wiedzy. Uprzejmie zaproponuj zapoznanie się z kulturą romską – poleć książki Jerzego Ficowskiego, który dużo pisał o kwestii romskiej pracy i zawodów kalających. Poleć także odwiedzenie stron internetowych organizacji romskich, na których można znaleźć informacje z tego zakresu, np. www.pracaromowie.pl, www.romowie.com, www.stowarzyszenie.romowie.net.

KORZYSTAJ ZE SWOJEJ TRADYCJI KULTUROWEJ

Szukając własnych preferencji zawodowych czy określając profil działalności gospodarczej warto sięgnąć do tradycji.

Handel - wspianała tradycja handlu i przedsiębiorczości cechująca kulturę romską może być twoim ogromnym atutem na rynku pracy. Wśród nie-Romów znajdują się doskonali handlowcy, ale historyczne uwarunkowania sprawiły, że kultura polska nie wzmocniła tego typu działalności. Umiejętność nawiązywania kontaktu, przekonywania klienta to elementy tradycji, po które możesz sięgnąć. Sprzedaż bezpośrednia to cały czas rozwijająca się gałąź handlu. Poszukaj pracy jako przedstawiciel handlowy.

Muzyka – wykorzystaj pozytywny stereotyp, jaki nie-Romowie mają o cygańskiej kulturze. Granie na weselach, imprezach rodzinnych, firmowych czy tych organizowanych przez samorządy jest dochodową działalnością i stale jest na nią zapotrzebowanie.

Rękodzieło, tradycyjne zawody romskie – pomimo tego, że nowoczesna gospodarka jest nastwiona na masową produkcję wyrobów, które kiedyś należały do rękodzieła (wyposażenie gospodarstwa domowego, ubrania, biżuteria) wciąż istnieje zapotrzebowanie na produkty wytworzone ręcznie, wysokiej jakości, wyróżniające posiadacza i dodające mu statusu społecznego. Rzeczy niepowtarzalne, cenne, podkreślające wyszukany gust nabywcy zawsze znajdą klientów. Istotnym atutem przedmiotów tradycyjnie wytwarzanych przez Romów jest upatrywanie w nich przejawów szczególnych zdolności artystycznych mniejszości romskiej. Legendarna jest „cygańska patelnia” – trudna do zdobycia, niezniszczalna, warta swojej ceny. Wyroby kowalstwa artystycznego (np. zdobione bramy, balustrady, wieszaki na kwiaty i lampy ogrodowe) są poszukiwanymi towarami. Coś co jest wytworzone przez Roma może być dla nabywcy atrakcyjne z samego faktu bycia produktem „cygańskim”.

Wróżenie i zielarstwo - w społeczeństwie większościowym cały czas istnieje zapotrzebowanie na tego typu usługi. Jednak podchodzenie do osób i zaczepianie ich na ulicy będzie odebrane negatywnie. Warto wróżyć w sposób zorganizowany – wynająć lokal i znajdować klientów dając ogłoszenie do prasy lub rozdając ulotki. Można też przyjmować ludzi przy stanowisku, na przykład na rynku starego miasta – warto poczekać aż sami podejną, wtedy wiadomo, że mamy do czynienia z zainteresowanym klientem. Ludzie wierzą w umiejętności Romni w przepowiadanie przyszłości.

Zielarstwo i naturalne sposoby leczenia także cieszą się popularnością wśród wielu osób: młodych zainteresowanych ekologią oraz starszych, pamiętających, że ich babcie i prababcie korzystały z ziół.

JAK ZNALEŹĆ PRACĘ

Dokształcanie – nie chcesz zakładać własnej działalności gospodarczej, a jednocześnie zauważasz, że brakuje ci konkretnych umiejętności potrzebnych na rynku pracy? Zgłoś się na szkolenia. Jest to początkowa faza poszukiwania pracy – czasem trzeba uatrakcyjnić swoją kandydaturę przez nabycie nowych kompetencji (np. obsługę faksu, czy znajomość języka obcego). Bezpłatne kursy organizują urzędy pracy. Możesz też uzyskać pomoc, szkolenia i staże w organizacjach (także romskich) realizujących projekty unijne. Na stronie www.ngo.pl znajdziesz dużo ogłoszeń o różnych szkoleniach, z których część jest bezpłatna.

Praca od znajomych – wielu nie-Romów znajduje pracę poprzez znajomości. Nie potrzebna jest do tego silna więź, pomoc mogą ci sąsiedzi, kierowniczka lokalnego sklepu, która zna ciebie z widzenia, rodzice, których dzieci chodzą wraz z twoimi do szkoły. Trzeba zapytać wprost: „Szukam pracy, może zna pani kogoś kto poszukuje malarza? Będę wdzięczny za polecenie.”

Ogłoszenia w gazecie – większość lokalnych gazet publikuje ogłoszenia o pracę. Jeśli znajdziesz coś, co ci odpowiada, popytaj wśród znajomych. Warto sprawdzić, czy ktoś nie zna potencjalnego pracodawcy, poprosić o rekomendacje. Wysyłanie cv jako zupełnie obca osoba może być nieskutecznie. CV i listy motywacyjne są ważne, pomagają w procesie rekrutacyjnym, ułatwiają pracę działu kadr, ale równie ważne, a często ważniejsze, jest być poleconym.

Ogłoszenia w Internecie – jeśli nie masz dostępu do Internetu w domu, możesz skorzystać bezpłatnie z komputera w bibliotece publicznej bądź odpłatnie w kafejce internetowej. Wystarczy w wyszukiwarkę wpisać Oferty pracy a wyświetlą się serwisy

z ogłoszeniami z całej Polski i zagranicy np.: www.pracuj.pl czy www.gazetapraca.pl

Wykorzystaj Internet - własna strona – potrafisz remontować, grać na instrumentach, handlować? Załóż swoją stronę w Internecie. W ten sposób mogą cię znaleźć potencjalni klienci, ale co ważniejsze – zyskujesz wiarygodność i zaufanie. Darmowym rozwiązaniem jest założenie profilu na Facebooku, zadowoleni klienci mogą wpisywać komentarze. W ten sposób, bez nakładu kosztów można uzyskać reklamę.

Przygotowanie dokumentów – jak zostało wspomniane powyżej, dokumenty są tylko jednym z elementów znajdowania zatrudnienia. Poniżej znajduje się wzór CV. Wypełnij kratki zgodnie z poleceniem i masz gotowy dokument. Jeśli nie wiesz, jak to zrobić, poproś o pomoc w miejscowym urzędzie pracy!

(tu wpisz imię i nazwisko)

Tutaj wklej swoje zdjęcie
(takie jak do dowodu osobistego czy
prawa jazdy)

Data urodzenia: (podaj datę urodzenia z dowodu osobistego)

Dane kontaktowe: (tu wpisz adres do korespondencji, nr telefonu
kontaktowego, ewentualnie adres e-mail)

Doświadczenie zawodowe: (tu wpisz nazwę/ nazwy zatrudniającej cię firmy)
(tu wpisz miejscowość, gdzie pracowałeś)
(tu wpisz okres, w którym byłeś zatrudniony np. maj
2009 – lipiec 2011)

(jeśli nie było to oficjalne zatrudnienie podaj okres
wykonywanej pracy, miejscowość i zakres obowiązków
np. malowanie wnętrz, sprzedaż obwoźna produk
tów kosmetycznych)

Wykształcenie (tu wpisz nazwę szkoły)
(tu wpisz miejscowość i okres uczenia się)

Umiejętności (wpisz wszystko co potrafisz robić, nigdy nie
wiadomo, czego może potrzebować pracodawca, na
pierwszym miejscu podkreśl umiejętności przydatne na
stanowisku, o które się ubiegasz, np. prawo jazdy ka
tegorii C, ale np. obsługa komputera też jest bardzo
ważna)

Znajomość języków (tu wpisz znajomość języków, wpisz np.
j. polski – biegły, j. romski – ojczysty (podkreśl dumę
ze swojej kultury)

Zainteresowania (tu możesz opisać co cię interesuje, co lubisz robić,
swoje hobby, nie jest to konieczny element CV,
ale wyróżnia cię na tle innych osób, zawsze możesz
wpisać np. muzyka)

Wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych zawartych w mojej ofercie pracy dla potrzeb niezbędnych do realizacji procesu rekrutacji (zgodnie z Ustawą z dnia 29.08.1997 roku o Ochronie Danych Osobowych; tekst jednolity: Dz. U. z 2002r. Nr 101, poz. 926 ze zm.)

List motywacyjny – w liście motywacyjnym kandydat na pracę opisuje przyczyny, dla których pracodawca miałby wybrać właśnie jego. List ma cechy zwykłego listu. U góry, po prawej stronie kartki wpisujemy miejscowość, w której się aktualnie znajdujemy oraz datę, np.:

Gorzów Wielkopolski, 04.01.2015r.

Szanowna Pani / Szanowny Panie / Szanowni Państwo (używamy zwrotu „*Szanowni Państwo*” jeśli nie znamy adresata listu, nie wiemy kto będzie ten list czytał)

Następnie umieszczamy dane ogłoszenia na które odpowiadamy, np.:

W odpowiedzi na Państwa ogłoszenie umieszczone w Kurierze Lubuskim dnia 28.12.2014 roku chciałbym zgłosić swoją kandydaturę na stanowisko przedstawiciela Państwa firmy.

W kolejnym kroku opisz swoje doświadczenie, podkreślając zalety i nabyte kompetencje:

Uważam, że dobrze sprawdzę się wyżej wymienionym stanowisku, gdyż przez 4 lata prowadziłem handel na terenie woj. lubuskiego produktami kosmetycznymi. Miałem bardzo dobre wyniki sprzedaży, klienci cenili moje zaangażowanie, częsty kontakt, znajomość ich preferencji.

Jeśli nie mamy doświadczenia, należy podkreślić własne zalety i motywację do pracy:

Dotychczas nie miałem możliwości pracy na podobnym stanowisku, ale zawsze wykazywałem się w moich obowiązkach dużym zaangażowaniem, motywacją i inicjatywą. Jestem osobą elastyczną, która dopasowuje się do potrzeb otoczenia. Dobrze współpracuję w grupie. Jestem przedsiębiorczy i potrafię organizować sobie czas, ale jednocześnie dobrze podporządkowuje się poleceniom przełożonego.

Trzeba wspomnieć co potencjalny pracodawca uzyska zatrudniając cię:

Chciałbym rozwijać Państwa firmę oferując swoje pełne zaangażowanie, motywację oraz inicjatywę .

Na koniec wpisujemy zwroty grzecznościowe:

Mam nadzieję, że będę miał okazję zaprezentować się w trakcie rozmowy kwalifikacyjnej. Proszę o kontakt telefoniczny pod numerem

Załączam wyrazy szacunku.

(tu wyraźny podpis)

PIERWSZE SPOTKANIE

Uścisk ręki – zdecydowany i mocny

Wśród większości grup romskich na terenie Polski powitanie następuje bez uścisku dłoni. Obowiązuje skinięcie głową, wymiana pozdrowień, pocałunek w rękę wobec starszych, ewentualnie objęcie się zaprzyjaźnionych kobiet. Wśród nie-Romów na terenie Polski obowiązuje uścisk ręki na przywitaniu, zwłaszcza w sytuacji zawodowej.

Ogólne zasady mówią, że:

- 1) pierwsza podaje rękę do powitania kobieta do mężczyzny.
- 2) jeśli witają się dwie kobiety, a jedna z nich jest osobą znacznie starszą od drugiej, to młodsza kobieta powinna poczekać aż osoba starsza wyciągnie rękę. To samo obowiązuje mężczyzn, jeśli spotyka się znacznie starszy mężczyzna z młodym chłopakiem.
- 3) osoby tej samej płci w podobnym wieku wyciągają ręce na zasadzie „kto pierwszy ten lepszy”.

W pracy obowiązuje jednak inna zasada: przy pierwszym spotkaniu rękę należy podać zawsze, niezależnie od wieku, płci czy zajmowanego stanowiska. Rękę podajemy w momencie, w którym podchodzimy do kogoś, wchodzimy do pokoju czy jesteśmy przedstawiani. Jeśli się zdarzy, że znajdziemy się w jednym pomieszczeniu z osobą nieznaną i nie ma nikogo kto mógłby nas przedstawić – należy wtedy samemu wyjść z inicjatywą, podać rękę i przedstawić się, będzie to zawsze mile widziane.

Witając się z należy powiedzieć „*Dzień dobry*” i uścisnąć rękę. Uścisk powinien być zdecydowany i krótki. Szczególną uwagę powinny na to zwracać kobiety, które często podają rękę bardzo delikatnie, bez uścisku dłoni – to nie jest dobrze widziane. W trakcie powitania należy się uśmiechać i patrzeć w oczy. Niepodanie ręki będzie postrzegane jako niegrzeczne bądź brak obycia. Z tym może się wiązać nieprzychylna ocena pracownika.

Jeśli wchodzimy do pokoju, gdzie jest kilka osób, mamy dwa wyjścia: można podejść do każdego (o ile w pomieszczeniu nie ma więcej niż ok. 10 osób) i podać rękę, bądź ogólnie do wszystkich

powiedzieć „Dzień dobry” i skinąć głową. Pierwsze wyjście, choć może być trudniejsze do wykonania, jest lepsze. Jeśli uściskowi ręki będzie towarzyszyć uśmiech, skinięcie głową i kontakt wzrokowy, wchodząca osoba będzie oceniona jako miła, towarzyska, kontaktowa.

Przy kolejnych spotkaniach w pracy nie obowiązują jednoznaczne zasady. Przy codziennych spotkaniach kobiety często mówią „Cześć” bądź „Dzień dobry” i nie podają ręk. Mężczyźni w większości firm codziennie podają rękę innym mężczyznom napotkanym w firmie, często istnieją rytuały obchodzenia co rano wszystkich kolegów w zespole i wymiany uścisków dłoni. Mogą jednak zdarzyć się przedsiębiorstwa gdzie wystarczy powiedzieć „Cześć”. Zwróć uwagę czy współpracownicy podają rękę każdego dnia i naśladowuj ich zachowanie.

Pocałunek w rękę – zdarza się, że w społeczeństwie większościowym przy powitaniu pojawia się pocałunek w rękę. Jest to gest, który wykonują wyłącznie mężczyźni wobec kobiet. Podkreśla on doniosłość chwili, szacunek wobec kobiety, nie ma nic wspólnego z flirtowaniem. Nie powinien być jednak wykonywany w pracy, czy podczas spotkań biznesowych. Kobieta uniknie go, jeśli jednoznacznie wyciągnie dłoń ułożoną do uścisku ręki (tak aby wewnątrz dłoni było skierowane w bok a nie w stronę ziemi).

Nawiązanie kontaktu – uśmiech i pogoda ducha

Normą, która obowiązuje w trakcie spotkań nie-Romów w Polsce jest nawiązanie kontaktu poprzez narzekanie. Wymiana wypowiedzi wygląda mniej więcej w następujący sposób:

- *Cześć Kuba!*
- *Cześć Kasiu, jak miło Cię widzieć! Jak tam sprawy?*
- *Och, daj spokój, stara bieda. Ciągle to zimno i rachunki duże za ogrzewanie.*
- *No tak, u mnie to samo. A wy macie taki duży dom....*
- *No właśnie, a jeszcze w pracy taki nawet spraw...*
- *A wiesz, że moje biuro przenieśli i znowu mam dalej do pracy, fatalnie.*

Taka wymiana pozwala na przekazanie informacji o tym, co się dzieje w życiu znajomych oraz okazanie współczucia i empatii, a w związku z tym wzbudzenie zaufania rozmówców do siebie.

Niemal wszyscy nie-Romowie współpracujący z Romami chwalą pozytywny nastrój, który wprowadzają w ich życie Romowie. Doceniają optymizm, uśmiech i radość Romów, którzy potrafią z pogodą ducha przejść najtrudniejsze momenty. Warto wykorzystać ten fakt, zwłaszcza, że w mediach Romowie są pokazywani jako roszczeniowi, narzekający i niezadowoleni. Bądź uśmiechnięty i pozytywny, okaż delikatnie współczucie, gdy ktoś narzeka (np. „No tak, widzę, że musi ci być trudno”), a potem zwróć uwagę na pozytywne strony sytuacji, w której znaleźliście się.

Ubiór – bez wyrzekania się siebie

Wśród nie-Romów obowiązują luźne zasady dotyczące ubioru w porównaniu do społeczności romskiej. Kobiety mają pełną gamę możliwości. Mogą do pracy nosić spodnie lub spódnice różnej długości i podkreślać swoją kobiecość na różne sposoby. Ważne jest zrozumienie, że dla osób ze społeczeństwa większościowego kobieta, która nosi krótką spódnicę, wysokie obcasy i duży dekolt w pracy mieści się w normie, tzn. nie jest postrzegana negatywnie.

Nikt na podstawie jej wyglądu nie ocenia tego, czy się dobrze prowadzi, a tym bardziej, czy dobrze pracuje. Część kobiet w średnim i starszym wieku ścina włosy na krótko i nosi się bardziej „po męsku”.

Spółeczeństwo większościowe dostrzega odmienne zasady ubioru Romek (nie zauważa norm obowiązujących wśród Romów – mężczyzn). Kobiety romskie zwracają uwagę otoczenia długimi spódnicami, sposobem czesania się. Ponieważ norma społeczeństwa większościowego mówi o tym, że kobiet może ubierać się jak chce, pracodawcy styl romski nie powinien przeszkadzać (chyba, że do pracy wymagany jest specyficzny uniform – warto to sprawdzić przed podjęciem pracy, gdyż może nie odpowiadać twoim przekonaniom, np. kelnerki czasem noszą krótkie spódnice). Mogą natomiast pojawić się komentarze ze strony współpracowników, dla których romski styl jest niezrozumiały, np. by kobieta zarzuciła takie tradycyjne ubieranie się i przyjęła styl grupy większościowej. Można wykorzystać taką sytuację by opowiedzieć o pięknej tradycji romskiej, zaletach takiego noszenia się.

Mężczyźni w społeczeństwie większościowym nie muszą przykładąć aż tak wielkiej wagi do swego ubioru. Nie oczekuje się od nich zbyt dużej dbałości o wygląd. Ci na wyższych stanowiskach będą nosić marynarki bądź garnitury, pozostali dżinsy i koszule, nie zwracając zbyt dużej uwagi ani na markę, ani dobór kolorystyczny garderoby. Latem dopuszczalne jest noszenie szortów i sandałów do pracy (poza osobami na wysokich stanowiskach).

Jak wejść w środowisko współpracowników

Jeśli ktoś cię polecił, sytuacja jest prostsza. Posiadanie wspólnego znajomego zwiększa zaufanie. Poproś, żeby osoba ta przedstawiła cię i wprowadziła do grona współpracowników.

Jeśli jednak nikogo nie znasz, warto pomyśleć o sposobach ułatwienia sobie kontaktów ze współpracownikami. Częstym zwyczajem jest „wkupywanie się” do nowego zespołu ciastem. Warto przynieść własnej roboty ciasto (można też kupić) i każdego poczęstować. Warto interesować się współpracownikami, zadać pytania o dzieci, jak trafili do danego pracodawcy. Zaproponować drobną pomoc w wykonywaniu obowiązków.

FORMALNE ASPEKTY ZATRUNIENIA

ZUS, rodzaje ubezpieczeń i zobowiązania pracującego

ZUS, czyli Zakład Ubezpieczeń Społecznych, jest instytucją państwową, która zajmuje się:

- gromadzeniem składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne obywateli polskich
- wypłacaniem świadczeń, czyli rent, emerytur i zasiłków dla osób do tego uprawnionych, na przykład przebywających na urlopie macierzyńskim/ojcowskim, zwolnieniu lekarskim, rencie

Każda pracująca osoba jest zobowiązana opłacać odpowiednie składki do ZUS (ich ilość, wysokość i sposób opłacania zależą od formy zatrudnienia, o czym poniżej). W zamian otrzymujemy prawo do nieodpłatnego korzystania ze służby zdrowia oraz do pobierania świadczeń (emerytury, renty, zasiłków).

Rodzaje składek w ZUS

Składki, które wpłacamy do ZUS to składki na:

1. ubezpieczenia społeczne:
 - a. emerytalne – dzięki opłacaniu tej składki uzyskujemy prawo do pobierania emerytury po osiągnięciu wieku emerytalnego;
 - b. rentowe – w przypadku utraty możliwości zarabiania pieniędzy na skutek wypadku lub choroby uzyskujemy prawo do pobierania renty, która zastępuje utracone wynagrodzenie. Renta może być przyznana na stałe lub czasowo, w zależności od tego, czy stan zdrowia powodujący niemożność pracy może się poprawić. W przypadku śmierci ubezpieczonego, który był jednym z żywicieli rodziny, jego rodzina (współmałżonek lub dzieci) otrzymują tę rentę;

c. chorobowe – to ubezpieczenie uprawnia nas do otrzymywania zasiłku macierzyńskiego w okresie urlopu macierzyńskiego oraz do otrzymywania zasiłku chorobowego w okresie choroby, stwierdzonej przez lekarza, na podstawie wystawionego przez niego zwolnienia na odpowiednim druku.

d. wypadkowe – zyskujemy prawo do zasiłku, jeśli ulegniemy wypadkowi w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych.

2. ubezpieczenie zdrowotne – opłacanie tych składek uprawnia nas i nasze rodziny do nieodpłatnego korzystania z opieki zdrowotnej

Kto i kiedy opłaca składki do ZUS

Jeśli pracujesz na umowę o pracę (etat lub część etatu) wówczas Twoje składki odprowadza do ZUS Twój pracodawca i jego obowiązkiem jest dopilnowanie, żeby wszystkie składki były opłacane na czas. Obowiązkowe jest odprowadzanie wszystkich wyżej wymienionych rodzajów składek, co daje prawo do otrzymywania wszystkich rodzajów świadczeń.

Jeśli pracujesz na umowę zlecenie to za opłacenie składek w ZUS także odpowiedzialny jest zlecający (czyli Twój pracodawca). W przypadku tej umowy składki obowiązkowe to składka emerytalna, rentowa i wypadkowa oraz ubezpieczenie zdrowotne. Składka chorobowa jest składką dobrowolną.

Oznacza to, że możesz, ale nie musisz zgadzać się na jej opłacanie. Jeśli się nie zgodzisz – więcej pieniędzy trafi do Twojej kieszeni. Ale jeśli często przebywasz na zwolnieniu lekarskim lub zamierzasz pójść na urlop macierzyński, wówczas warto opłacić tę składkę i móc korzystać z zasiłku.

Jeśli masz podpisanych kilka umów zleceń w tym samym czasie, wówczas należy sprawdzić aktualne przepisy, które mówią

o tym od których umów i jakie składki są obowiązkowe⁴. Najłatwiej będzie zadzwonić na infolinię ZUS lub pójść do oddziału ZUS i w informacji poprosić o wyjaśnienie zasad opłacania składek w przypadku kilku umów zleceń. Następnie porozmawiaj z pracodawcą (pracodawcami).

Jeśli pracujesz na umowę o dzieło, wówczas od tej umowy nie są odprowadzane żadne składki do ZUS. Zostawia to w Twojej kieszeni więcej pieniędzy, ale nie masz prawa do żadnych zasiłków, korzystania ze służby zdrowia, ani nie są odkładane pieniądze na Twoją emeryturę.

Jeśli jesteś na stażu zawodowym, to od Twojego stypendium (czyli wynagrodzenia za staż) powinna być odprowadzana składka emerytalna i rentowa oraz składka wypadkowa, jeśli na staż skieruje Cię inna instytucja niż urząd pracy (kiedy staż jest organizowany przez urząd pracy, ta składka nie jest opłacana). Ponadto powinna być odprowadzana składka na ubezpieczenie zdrowotne.

Jeśli prowadzisz indywidualną działalność gospodarczą wówczas sam musisz zadbać o opłacanie składek do ZUS w odpowiedniej wysokości i odpowiednim terminie. Informację o wysokości składek możesz uzyskać dzwoniąc na infolinię ZUS, w oddziale lub na stronie internetowej.

Składki obowiązkowe to składka emerytalna, rentowa i wypadkowa oraz ubezpieczenie zdrowotne. Składka chorobowa jest składką dobrowolną.

Oznacza to, że możesz, ale nie musisz jej opłacać. Jeśli się nie zdecydujesz – więcej pieniędzy zostanie w Twojej kieszeni. Ale jeśli często przebywasz na zwolnieniu lekarskim lub zamierzasz pójść na urlop macierzyński, wówczas warto opłacać tę składkę i móc korzystać z zasiłku. Jest określona składka minimalna, ale możesz ją zwięk-

⁴Obecnie rząd pracuje nad zmianami w tym zakresie.

szać, w zależności od tego, jakiej wysokości zasiłek chcesz otrzymywać. Obliczenie tego i decyzja ile pieniędzy wpłacać do ZUS jest ważna w przypadku planowania urlopu macierzyńskiego. Aktualne stawki opłat, wysokość zasiłku i zasady opłacania (np. przez ile czasu musisz regularnie wpłacać, żeby mieć prawo do zasiłku) sprawdź w ZUS.

Objęcie własnym ubezpieczeniem zdrowotnym członków rodziny

Jeśli opłacasz składkę zdrowotną, możesz zgłosić do ubezpieczenia także członków swojej rodziny – wówczas i oni będą mieli prawo do nieodpłatnego korzystania z opieki lekarskiej.

Kogo możesz zgłosić do ubezpieczenia zdrowotnego:

- dzieci – własne, dzieci współmałżonka lub dzieci, na którymi sprawujemy opiekę (ustanowioną prawnie);
- współmałżonka – jeśli nie jest objęty ubezpieczeniem zdrowotnym z innego tytułu, to znaczy jeśli sam nie pracuje ani nie jest zarejestrowany jako bezrobotny, nie pobiera renty, ani zasiłków;
- swoje wnuki – jeśli żadne z ich rodziców nie jest objęte ubezpieczeniem zdrowotnym ze względu na własną pracę lub pobierane zasiłki;
- swoich rodziców i dziadków - jeśli mieszkacie w tym samym gospodarstwie domowym (to znaczy w tym samym mieszkaniu) i nie są oni objęci ubezpieczeniem zdrowotnym z innego tytułu (np. nie otrzymują emerytury, renty, ani zasiłków).

Jeśli ktoś z Twojej rodziny otrzymuje zasiłek z pomocy społecznej, dowiedźcie się w ośrodku pomocy społecznej, czy ta osoba nie jest objęta ubezpieczeniem zdrowotnym w związku z danym zasiłkiem. Wówczas nie musisz zgłaszać jej do ubezpieczenia.

Zobowiązania wobec Urzędu Skarbowego

Urzędy Skarbowe zbierają podatki. Płacimy je na dwa sposoby. Pierwszy sposób to opłacanie podatku dochodowego od każdego dochodu, jaki otrzymujemy (np. od wynagrodzenia czy od dochodu z działalności gospodarczej). Drugi sposób to podatek VAT i podatki akcyzowe (np. od alkoholu czy benzyny), które opłacamy robiąc zakupy. Podatki te są wliczone w cenę towaru, ich odprowadzanie do Urzędu Skarbowego to obowiązek sprzedawcy.

Jeśli jesteśmy zatrudnieni na **podstawie umowy o pracę, umowy zlecenia lub umowy o dzieło**, wówczas to pracodawca odprowadza do Urzędu Skarbowego podatek od naszego wynagrodzenia. Do końca lutego następnego roku po tym, w którym otrzymaliśmy od niego wynagrodzenie, powinien przekazać nam (pocztą lub osobiście) informację o wpłaconych przez niego do Urzędu Skarbowego kwotach (czyli tzw. PIT). Na przykład, jeśli pracowaliśmy w 2013 roku, to do końca lutego 2014 roku nasz pracodawca musi przekazać nam PIT zawierający informację o całych zarobkach oraz o składkach do ZUS i wysokości zaliczek na podatek dochodowy, które pracodawca zapłacił w związku z naszym zatrudnieniem.

Po zebraniu PITów od każdego pracodawcy z poprzedniego roku na ich podstawie sami powinniśmy rozliczyć się z Urzędem Skarbowym. Mamy na to czas do końca kwietnia. W tym celu wypełniamy własny PIT (odpowiedni formularz można otrzymać w Urzędzie Skarbowym lub przez Internet, popularne są też programy komputerowe do rozliczania PITów, dodawane na płytach CD do różnych gazet). Pomoc w wypełnianiu PITów można otrzymać w Urzędzie Skarbowym (warto nie czekać do końca kwietnia, wtedy mogą tam być kolejki), wiele stowarzyszeń i fundacji także oferuje taką pomoc.

We własnym rozliczeniu uwzględniamy wszystkie dochody uzyskane w poprzednim roku oraz wszystkie przysługujące nam ulgi podatkowe. Może się okazać, że musimy jeszcze dopłacić jakąś sumę do Urzędu Skarbowego, ale jeśli mamy prawo do odliczeń podatko-

wych, to najczęściej okazuje się, że to Urząd zwraca nam pieniądze. Ma na to 3 miesiące od momentu złożenia przez nas PIT.

Jeśli **prowadzimy indywidualną działalność gospodarczą**, wówczas co miesiąc wpłacamy do Urzędu Skarbowego podatek dochodowy obliczony na podstawie rozliczenia uzyskanych przez nas w danym miesiącu przychodów oraz poniesionych kosztów (udokumentowanych rachunkami i fakturami, które jesteśmy zobowiązani trzymać). Co miesiąc wpłacamy także podatek VAT, jeśli jesteśmy do tego zobowiązani (należy sprawdzić w Urzędzie Skarbowym lub Urzędzie Gminy czy przy danym rodzaju wykonywanej działalności oraz na jakich warunkach należy płacić VAT).

Także w przypadku samozatrudnienia (indywidualnej działalności gospodarczej) należy złożyć w Urzędzie Skarbowym rozliczenie roczne PIT, którym uwzględniamy wszystkie dochody oraz odliczenia, do których jesteśmy uprawnieni – podobnie jak osoby zatrudnione.

Samodzielne prowadzenie księgowości może wydawać się

skomplikowane – trzeba na bieżąco orientować się w aktualnych przepisach dotyczących podatków i składek ZUS. Warto zgłosić się do biura rachunkowego lub osoby zawodowo zajmującej się tego typu rozliczeniami. Najłatwiej znaleźć taką firmę lub osobę przez znajomych, być może ktoś korzysta z jej usług. Wówczas możemy zaufać, że nasze sprawy podatkowe będą w prawidłowy sposób prowadzone, zawsze też mamy do kogo się zwrócić, jeśli mamy pytanie odnośnie podatków lub składek ZUS.

Podatki od obywateli oraz te od towarów i usług (VAT, akcyzy) trafiają do budżetu państwa. Pieniądze są potem rozdzielane na konkretne cele i przekazywane odpowiednim instytucjom państwowym oraz samorządom. Największa część budżetu jest przeznaczana na finansowanie pomocy społecznej, trzecia co do wielkości kwota – na edukację⁵. Ponadto z podatków finansowane są budowy i remonty dróg i innych miejsc użyteczności publicznej, czyli takich, z których każdy z nas może korzystać. Tak więc duża część z wpłaconych przez nas podatków wraca do nas i naszych rodzin.

⁵Źródło: <http://www.znaszychpodatkow.pl/aplikacja/index.html> - jest to portal prowadzony przez Ministerstwo Finansów nt. podatków.

WŁASNA DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Żeby rozpocząć pracę na własny rachunek należy zarejestrować działalność gospodarczą, następnie zgłosić się do ZUS oraz do Urzędu Skarbowego. Na początek, zanim udamy się do urzędu, najważniejsze jest, żeby dobrze określić profil swojej działalności: co chcesz robić? Kto ma być twoimi klientami? Czy będziesz pracować sam, czy też kogoś zatrudniać? Kiedy już odpowiesz sobie na te pytania, wystarczy pójść do urzędu gminy lub miasta, zabierając ze sobą dowód osobisty i numer NIP (jeśli go posiadasz).

W urzędzie gminy lub miasta rejestruje się działalność gospodarczą poprzez wypełnienie odpowiednich formularzy. Otrzymasz je od urzędnika, on też pomoże ci w ich wypełnianiu. Nie martw się, że będziesz miał do wypełnienia dużo dokumentów, w których łatwo stracić orientację. Do obowiązków urzędnika należy przedstawienie wszystkich kroków, które powinieneś wykonać i wyjaśnienie ci co powinieneś zrobić. Jeśli coś jest niejasne – zapytaj, urzędnik udzieli ci wszystkich informacji.

Każda osoba, niezależnie od tego, czym będzie się zajmowała, rejestrując swoją działalność wypełnia także wniosek o nadanie numeru REGON, numeru NIP (jeśli go nie posiada), wybiera sposób opodatkowania oraz wypełnia zgłoszenie do ZUS.

Numeru REGON to numer nadawany przedsiębiorcom, używany jest przez administrację państwową do celów statystycznych. W wielu sytuacjach, w których podajemy dane naszej firmy, możemy zostać poproszeni o podanie tego numeru – na przykład w banku, zakładając konto firmowe, lub kupując telefon komórkowy zarejestrowany na firmę. Informację o twoim numerze REGON otrzymasz pocztą na wskazany przez siebie adres.

Podczas rejestracji wypełniasz także zgłoszenie do ZUS, gdzie zostaniesz zarejestrowany jako przedsiębiorca. Zgłoszenie to zostanie przesłane do ZUS przez urząd gminy lub miasta. Urzędnik poin-

formuje cię jednocześnie czy należy zgłosić się w ZUS osobiście, żeby dokończyć formalności.

Jeśli nie posiadasz numeru NIP (numeru identyfikacji podatnika) także od razu podczas rejestracji wypełnisz odpowiedni wniosek. Także ten numer zostanie przesłany do ciebie pocztą. Będziesz także proszony o wybór sposobu opodatkowania. Dla osób prowadzących indywidualną działalność gospodarczą stnieją 4 możliwości rozliczania podatków, które będziesz zobowiązany płacić od swoich dochodów:

1. Opodatkowanie wg skali podatkowej – jest to sposób opodatkowania dotyczący większości obywateli. Podatek oblicza się od dochodu, to znaczy od różnicy między przychodami a kosztami ich uzyskania. Co miesiąc należy wpłacić zaliczkę na podatek, a najpóźniej do końca kwietnia kolejnego roku należy złożyć zeznanie podatkowe (PIT 36), w którym ujęte są wszystkie wpłacone w danym roku zaliczki. Stawka podatku to 18% dochodu do kwoty dochodu 85.528 zł, po przekroczeniu tej kwoty płacimy 32% od dalszych dochodów. W rozliczeniu rocznym możemy uwzględnić przysługujące nam ulgi, np. związane z wychowywaniem dzieci.
2. Podatek liniowy – w tym sposobie rozliczania, niezależnie od wysokości osiągniętego dochodu, obowiązuje jedna stawka 19%. Także w tym przypadku podatek oblicza się od dochodu, to znaczy od różnicy między przychodami a kosztami ich uzyskania, na podstawie ksiąg podatkowych. Co miesiąc należy wpłacić zaliczkę na podatek, a najpóźniej do końca kwietnia kolejnego roku należy złożyć zeznanie podatkowe (PIT 36L), w którym ujęte są wszystkie wpłacone w danym roku zaliczki. W przypadku tego sposobu opodatkowania zawsze zapłacimy 19% od dochodu i nie mamy prawa do korzystania z ulg podatkowych.
3. Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych – podstawę

opodatkowania stanowi w tym przypadku przychód, którego nie pomniejsza się o koszty jego uzyskania. Stawki ryczaftu zależą od rodzaju prowadzonej działalności, w każdym roku należy sprawdzić aktualne stawki, np. w 2014 r. wynoszą: 20%, 17%, 8,5%, 5,5% oraz 3% przychodów. W trakcie roku opłaca się ryczałt obliczony za każdy miesiąc. Także w tym przypadku nie ma możliwości skorzystania z ulg podatkowych.

4. Karta podatkowa – naczelnik Urzędu Skarbowego wydaje decyzję o wysokości karty podatkowej na dany rok na podstawie naszego zgłoszenia. O wysokości podatku decydują: rodzaj działalności, liczba mieszkańców w miejscowości, w której jest prowadzona działalność oraz liczba zatrudnionych pracowników. W tym przypadku nie trzeba prowadzić ksiąg podatkowych. Trzeba jednak prowadzić ewidencję zatrudnienia, karty przychodów pracowników oraz przechowywać rachunki i faktury stwierdzające sprzedaż towarów lub usług. Podatek należy opłacić zawsze w kolejnym miesiącu (do 7 dnia każdego miesiąca), nawet jeśli w miesiącu, który rozliczamy, nie osiągnęliśmy żadnego przychodu.

Opisane powyżej sposoby opłacania podatków są jedynie ilustracją możliwości. Przed podjęciem decyzji o wyborze sposobu opodatkowania należy przemyśleć to, jakie możesz mieć przychody i koszty prowadzenia działalności oraz sprawdzić aktualne przepisy, zwłaszcza na temat możliwych odliczeń, wysokości stawek podatkowych i rodzajów działalności uprawniających do konkretnych stawek i sposobów obliczania podatku.

Być może też, w związku z rodzajem działalności, którą będziesz prowadzić, będziesz zobowiązany opłacać podatek VAT. Warto już na etapie planowania rejestracji działalności zgłosić się do biura rachunkowego lub osoby zawodowo zajmującej się rozli-

zeniami podatkowymi. Wówczas otrzymasz pomoc w podjęciu najbardziej korzystnej dla ciebie decyzji.

Być może w związku z planowaną działalnością będziesz potrzebować jeszcze jakichś zaświadczeń lub pozwoleń. Na przykład jeśli planujesz działalność gastronomiczną na pewno musisz otrzymać odpowiednie zaświadczenie z SANEPIDu. Podczas rejestracji w urzędzie gminy lub miasta dopytaj urzędnika, czy jeszcze gdzieś musisz się zgłosić.

Kiedy otrzymasz już numer REGON i NIP wyrób sobie pieczętkę, która będzie zawierać pełną nazwę firmy, adres siedziby oraz NIP i REGON. Pieczętka będzie ci się często przydawać: powinieneś stemplować rachunki lub faktury, które będziesz wystawiać swoim klientom oraz podczas załatwiania spraw w urzędach. Pieczętki wyrabia się w punktach usługowych, na pewno taki znajdziesz w swojej okolicy (zapytaj o to w urzędzie, prawdopodobnie urzędnik będzie mógł polecić ci jakieś miejsce).

Kiedy otrzymasz już pieczętkę udaj się do banku, żeby otworzyć konto firmowe. Z niego będziesz robić przelewy do ZUS i Urzędu Skarbowego. Możesz wybrać jakikolwiek bank. Warto zapytać o ofertę kont firmowych: dowiedz się ile kosztuje prowadzenie konta oraz jaki jest koszt przelewów. Wybierz ten bank, w którym koszty te będą najniższe, ale weź też pod uwagę opinie znajomych, którzy mają konta firmowe w bankach branych przez ciebie pod uwagę.

Możliwości otrzymania dofinansowania działalności

Zanim otworzysz swoją działalność idź do **Urzędu Pracy**, żeby dowiedzieć się o możliwość otrzymania dofinansowania działalności gospodarczej. Urzędy pracy, w ramach programów aktywizacji zawodowej, oferują dofinansowanie działalności, np. dla osób wychodzących z bezrobocia lub dla młodych wkraczających na rynek pracy. Ponieważ warunkiem uczestnictwa w takim programie może być bycie osobą bezrobotną, dlatego najpierw należy odwie-

dzić Urząd Pracy, a dopiero potem rejestrować działalność (żeby nie okazało się, że właśnie straciłeś szansę na dofinansowanie).

Poszukaj także w swojej okolicy instytucji realizujących projekty na rzecz społeczności romskiej. Zapytaj znajomych – może słyszeli o jakichś projektach, zadzwoń do stowarzyszeń romskich działających w twojej okolicy, zapytaj także w Urzędzie Pracy i ośrodku pomocy społecznej czy nie słyszano o jakimś projekcie skierowanym do Romów. Dowiedz się, czy w ramach projektu nie można otrzymać dofinansowania, doradztwa prawnego lub księgowego dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą. Doradztwo takie będzie dla ciebie bezpłatne. Takie projekty są finansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (od 2015 r. powinny pojawić się nowe programy) lub ze środków rządowego Programu na rzecz społeczności romskiej. Projekty mogą być realizowane przez Urząd Pracy, ośrodek pomocy społecznej, a także stowarzyszenia, fundacje lub prywatne firmy.

ANGLUNO LAV

Dre oficjalna dokumenty sy sykado, so maškir Roma sy butdžene bi butiako: pašci 95% manuša, save dživen dre Polska¹. Vi phen-pes adatestyr, so adaja situacija ke Roma sy adasavi kokori but berš thaj na parudioť.

Syr te haloť adaja informacija savi poden liťa?

Ke gadžikani populacija, savi sy baredyr sarendyr, sy adasavo dykhipe, so kana but Roma na keren buty, a tunèi jone urykiren-pes thaj peskire familii socjaťostyr. Manuša but moťy pacian, so maškir Roma keren feri varkicy manuša buty (odoťe save našen peskire manušendyr na kamen te javen dre romani grupa), na respektynen tradycijno džiipe. Sam te phenas kaj adasavo dykhipe pe Roma javet adatestyr, so odo manušen nane ľačho džanipe pať Roma, na džinem syr jone dživen thaj so èaèipnasa keren.

Sy vi adasave Roma, save kana našty te rakhen buty peske podden-pes thaj èaèipnasa dživen feri łovorendyr save deť spcjaťo. Ne sy but javir manuša ke Roma, save keren buty thaj adatestyr urykiren peskiri familia, ne odo butia nane rejestryme, jone keren bu „pe kaťo”. Ginen kaj sy 95% manuša save sy bi butiako.

Buty „pe kaťo” šaj vydeť-pes, kaj sy adava ľačhi metoda: na sykaveť manuš nikoneske sode łove zahtyťeť thaj na phandet drom peske ke socjaťo. But moťy manuša, save den adasavi buty sy łošaťe adatestyr kaj manuša keren ke jone buty „pe kaťo”. Adasave butiarengere sare łove, save zahtyťen džan ke łengiri kisyk thaj manuš savo deť buty na polineť pať butiareste łove ke ZUS thaj ko finanso.

Mišto te rypiras, so buty „pe kaťo” nane but ľačhi: butiari thaj e manuš, savo deť buty manušenge na asekurime. Adiakes sy so maškir sarende vi maškir manušende, save den buty sy manuša kaj hohaven, save na vypťeskiren łove peskire butiarengere adakicy syr sys dorakirde duj riga pať buty savi sys skerdy. Kana sy amende pe buty kontrakto skerdo ľifesa, ne e manuš savo dyja buty na pokineť amenge pať skerdy buty, ame šaj džas odo problemosa ke krissy butia-

rengiro. Nadykhi pe Adama, kaj ke but manuša hasiakirido sy cera prestižo instytucjami, savi kareš-pes krissy, ne o krissy butiarengo, keren buty syges thaj mišto, thaj pokiniben paš proceso ando krissy pokineš manuš vaj instytucja savi defaas buty. Butiary, savo kerešas buty oficjalnie, sy vi asekurime kana varso bibax pes šeske kereša dre buty – ande adava pokinen šeske šove. Kana varko0n kereš buty pe etato, butiaries sy puterdo drom ke urlopo kaj te odkhinioš butiatyr, dre odo cyro sy šes pokindše šove adia syr te kereš buty dre odo cyro, kana kereš varkon buty pe etato vaj pe kontrakto javir, dre savo sy phendšo so sy te kereš thaj savi buty (kana opteskirde sy šove paš nasfalipe dre ZUS – adateštyr čhinasam duredyr) butiary doresē šove, kana sy jov nasfašo ne o doktori sy te deš pe adava nasfalipe liš, vaj kana džuvli sy pe urlope kaj te rakheš tykne čhavores. Vi ande adasavi sytuacija kana nasfalipen vaj phari sytuacija familiaki na mekheš butiaries ke buty jov na jačeš bi šovengo.

Buty oficjalno jekhe rigatyr kereš, kaj cera kutedyr doresas šove paš jamari buty ke vast , soske kaj varsave amare šove džan ke pokiniben ke ZUS. Javire rigatyr šove adate sy syr amari asekuracija: sy amen amaro eàeipe ke adava kaj bi šovengo te džas ke doktori kana sam nasfaše, doresas šove kana jivasam nasfaše thaj na džasam ke buty vaj kana jivasam pe urlopo dajengo kaj te rakhas čhavoren, vaj džasam pe pensja pe emerytura.

Mišto adateštyr te rypiras, so kana javena butedyr oficjalnes rejestyryme Roma syr butiaria parudioša vi o glinda javeša butedyr pozytyvno dre jakha gadžikane, saven sy syr manušen butedyr dre them.

GLINDA ROMENGI KE GADŽIKANE MANUŠA

Stereotypy, save akana sy na mekhen Romen kaj te astaren peske buty dre instytucji thaj firmy, save ligiren na-Roma. Pe Romende dykhen syr pe manuŝende save na kamen te keren buty, nane motywacja len thaj feri mangen thaj èoren sy dasavo zorało dzkhipe, so manuša save den buty javirenge sy lende napaciaben ke Roma thaj na džinen vaj te den Romenge buty vaj na. Sam te phenas, so kana, kana na das varkoneske buty feri pał adava kaj varkon poddžał javire etnikane grupatyr, odova sy dyskryminacja thaj kana tu dykhes kaj adava adiakes sy, so varkon odphendia varkoneske buty pał adava so odova manuŝ sy Rom, ande adava mišto kaj te zrysioł adate butiasa ke varsavi romani organizycja NGO vaj ke gadžikani, phenasam ke Helsińsko Fundacja vaš manuŝikano Èaèipen².

Kaj te džinas adava, savi negatyvno glinda sy vaš Roma ke manuša gadžikane sy amenge pharo, ne mišto te te džinas vaš stereotypy vaš peste. Kana džinas syr amen dykheł varkon šaj kerasam adiakes kaj odo gadžikane stereotypy te najaven pinćkirde syr èaèune, ande adava potencialno manuŝ, savo deł buty šaj paruveła peski gody thaj deła pozytyvno decyzja pał jamende dre buty.

Syr te paruves stereotypo, save sy ko gadže vaš Roma, kana phenen kaj sy jone manuša, save feri varso kamen varkonestyr, na kamen te keren buty thaj nane len motywacja kaj te keren buty.

Kana san uphendło manušesa savo deł buty jav pe cyro - majfededyr te javes 5 minuty angedyr. Adiakes sykavesa, so kana manges tuke buty tu kames la te kers. Dre grupa baredyr, ginet-pes Adama so manuŝ javeł pe cyro, ne adava na ke sako jekh sy respektyme. Butdžene manuša akceptynen 5 vaj 10 minuty kana javen pałał cyro, savo sys te javen. Vaš adava mišto sy te sykaves, kaj des but pał adava kaj te javes korektno pe cyro, savo san te javes (javeła but fededyr – varkicy minuty te javes angedyr) pe uphendło rakiriben manušesa savo deł butia, vi ke buty thaj mišto te dykhes, kaj te keres saro dre buty pe cyro.

Prezentacija - na ker rondto muj, dykh dre jakha manuŝeske savesa rakiresa, odphen pe phuèipena nadaranes. Adava deŝ manuŝeske but thaj butedyr ke džuvla. Norma maŝkir na-Roma sy kaj e murŝ thaj džuvli rakiren pesa direktno ando kontakto: dykhen peske dre jakha, rakiriben sy duje manuŝengo, save sy moŝ jekh jekheske, sy adasave kokore dre rakiriben, vi khetanes phenen peske odova so kamen te phenen. Ne sy dystanso patyvako maŝkir ŝende thaj den peske khetanes respekto, savo sy te javeŝ maŝkir džuvli thaj murŝ thaj maŝkir manuŝa saven sy baredyr hierarhia (phenasam varkon sy phuredyr) thaj odova varkon ŝaj odŝeta kaj des-pes pate thaj nane tute motyvacija.

Ťavuno manuŝ – Romen dykhen syr manuŝen, save nadorykiren pesko ŝav. Rypir, kaj saro te keres odova so phendian pe kedype Manuela, savo deŝ buty thaj sker odova saro so ŝyjan pe peste ande buty. Maŝkir na-Roma kana phenes: „Na džinav, vaj javeŝa man zor te kerav odava, vaj kerava varsyr adiakas kaj adava te skerav” sykaveŝ, so ŝaj adava keresa! Kana kames te odphenes kaj na ŝesa buty, dre tiro odpheniben sy te javeŝ phendto „na na kerava adava”. Ne angedyr sy te javeŝ ŝukaredyr ŝav tutyr syr „Pativ mangav tutyr maholisou. ne adava naŝty te kerav - te javav” vaj „ Pharo mange pe iŝo, ne naŝty adava te kerav- te javav”. Na-Romeske adava javeŝto ŝaĉho, zoraŝo komunikato, savo na doligireŝa ke varsavo nadorakiriben.

Motyvacija – maŝkir na-Roma, saven sy praktyka dre buty e Romenca, sy adasavi opinia, so Roma sy butedyr angaŝime dre buty syr na-Roma, kana sytuacija varsavi odova mangeŝ keren jone univar buty bi ŝovengo, ŝen pe peste phare butia. Adava sy but miŝto dykhno ke ŝerutne butiakire. Kana kames te sykaves, kaj san motyvovano butiary, ker varso ekstra, phuè vaj ŝaj te des vast dre varsavi buty, sy te javeŝ tute inicjatyva thaj ker buty tyri pe cyro.

Sy vi adiakas kaj na-Roma, univar sa phenen kaj Romen sy tykni

motyvacia ke buty. But moły dre adasavi sytuacija, butia, so sys te keren Roma na phenenas direktno , mamuj soske jone odova na kerena. Podfenas pes butia, save fenge na odphenenas thaj dure-dyr ten na kerenas. Kana na kames kaj varso te skeres, buty savi sy kontra tyro dykhipa kulturako – phen adafaestyr manuŝeske sava kerer buty vaj ŝerutneske ando buty. Gadžen nane baro džanipe vaš romani kultura. Mišto fenge te phenes adafestyr vaj te tes kontakto romane organizacjasa, savi zaŝta-pes adafe butiasa kaj te sykklakireŝ javiren, te phenet savi buty Roma našty te keren (skereta kusy sykla-kiribnytka vaj deŝa konsultacija). Adava sy fededyr rozphandype, syr varkon tet buty thaj ta na skereta, mekhet rigatyr. Adava ŝaj phagireŝ stereotipo, savo phenet,so Romen nane motyvacia ke buty.

Rom nane sako jekh cor – stereotipo Romesko – eor sy but zoraŝo. But moły manuŝen, save sy but phirade pe javire manuŝende thaj saven sy but taŝe intencji, saven na sys angedyr kontakty e Romenca, vi tende ŝaj sy dylemato, syr pes te obdzaŝ tenca. Kana garuveŝ varkon angit Romende peskire korby, ŝaj adasavi buty sy cera kerdy te sykaveŝ-pes holin pe Romende, adava sykaveŝ kaj odoŝe manuŝes nane taŝo džanipe paŝ Roma. Kana dre tyre jakha zdeŝ-pes kaj butiaria, save keren tusa buty sy cera varsave phandte dre peste, ne tute sy pe adava zor, ŝaj sker adiakes kaj adasavi atmosfera te paruves, te keres varsavo humoro: „Nadaren, khorby me eorav feri dre savato” . Adava paruveŝ cera atmosfera napaciabnaski ke tu syr ke manuŝ, sykaveŝ absurdo stereotyposko, savo sy andre dre tende, ne mangel odova dystanso ke sytuacija. Kana na kameŝ-pes tuke, kaj adafesa te konfrontynes tyre amaŝen butiatyr tengire stereotyposa savo sy tende dre ŝero, poŝakir kutory adafe butiasa. Sodyvesytke kontakto tusa jandeta but taŝe informaciji thaj javeŝa taŝi veryfikacija stereotypengi. Ŝaj vaš adava sy te džan varkicy dyvesa kana tyre amaŝa butiatyr dena pes dre gody, so tenco stereotipo sy naeaeuno.

Kontakto gadzikane grupako e Romenca sy sa nabaro. Adafe grupengi sveto-lumia phandenas-pes feri dre momenty kana kere-

nas maškiri peste varsavo bizneso, vaj serviso savo zaphenenas duj riga. Vaš Adama, sare duj riga nabut džinen jekh jekhestyr thaj ande odova nadžanipe paļ javire manušeste zauštado sy but moļy stereotipo.

HISTORIA ROMANE BUTIENGI

Maškir tradycjonalna Roma majbut pinćkirde profesji sy: muzykakire butia, paruiben, bikiniben, bizneso, kovaèengi buty thaj drabakiriben. But džene manuša na zden -peske adatestyr, so e profesji save Roma keren sy but butedyr.

Barjakiriben gren - pe sodyves butdžene Roma zaenas-pes grenca, barjakirnas, paruvonas ten, bikinenas, kerenas kovaèytka butia thaj sastiakirnas gren. Roma hadyne but lues pes, sys syr maiestry peskire metodasa kaj te barjakir, te sastiakir-pe gren, vi but džinenas pał bizneso adava thaj syr te keren marketingo.

Kovaèoski buty - maškir profesji save kerenas Roma but berš pałe, adava romane kovaèendyr džinenas butdžene manuša. Generalnie vaš adava, kaj adaja buty kerenas butdžene thaj adate butia butdžene manuša peske mangelas, thaj romane kovaèy sy but kamte syr butiaria. Kerenas jone but butia ando saster, nevjakirnas but kotyra dre armia – zeły pre grende, vurdona, lavety ke puški, harne thaj odoła kotyra save sys dre armia ko mariben, vi kerenas renovacija phagirde instrumenty save sys ke buty gavytkone gadžende thaj odova saro so sys tende ando khera vi dre barvałe gadžengire dre fićacina. Ži ke adadyves sy familjengire firmy butiakire, save keren serviso dre Polska thaj dre javir phuvja Europakire, vi keren butia romane kovaèy3.

Kotlarytka butia – Roma kerenas kotly, skovrody thaj phirja, čare sasruna. Sys ten baro džanipe pať adate butia, džinenas vastenca te cyninen harkuma (parniakirnas cynasa skovody, čare, pirja). Peskiry metoda ando butia thaj save draba jone ten ke peskire butia na phenenas nikoneske thaj kerenas saro, kaj tengire butia te javen kamne manuŝenge. Efekto, adava dyja pes te urykireť ži ke cyro kana line o gadžikane manuša te keren masaki produkcja kotyra, save bikinenas manuŝenge thaj sys bikiinde pať tyknedyr łove. / javir phaš XX ŝeteberŝesko cyro/.

Paruiben, bikiniben, bizneso – adaja profesja sys ke Roma sarendyr, save sys, majbutedyr kerdy thaj duredyr adate Roma za-ten-pes. Roma bikinenas odova so kokore kerenas, vi sys syr faktory kana varkon kamełas varso te kineť Roma denas dre adava peski zor. Paruiben na sako moťo sys adava syr varsavi javir metoda pe zahtyli-ben łove. Adaja profesja sys phandli bute profesjenca syr – kovaèy, drabakiriben thaj sastiakiriben drabenca, kotlarytka butia, barjakiriben gren thaj javir. Dre cyri kana ujača mariben Roma line te bikinen kovry, bikinenas pohtana, tekstylii, vurdena, antyki, thaj javir varso. Buhte kontakty familienca, vi dre javir thema manuŝenca phiravełas tenge droma kaj te astaren odova saro so bikinenas dre them.

Muzyka – purane liťa sykaven kaj o Roma sys but pinčkirde syr muzykanty, sys ten baro talanto ke bašaiben. Dre purane cyri bašave-

nas jone pe gajgi/lavuta, pe cymbały, lutni, thaj javir, sys bare virtuozy ando bašaiben pe harfa thaj gitara. Vi sys ten baro džani-pe syr specjalisty ando butia vaš instrumenty ke bašaiben. Pať Il sve-tytko mariben sys kerde but ansambli romane, varsave ži ke adady-ves sy pinćkirde ke manuša gadžikane.

Drabakiriben thaj sastiakiriben kedyne drabenca– adaťa profe-sji sys tradycjna, save kerenas romane džuvla. Romni, kana kame-ťas te zahtyťeť pe maro čhavorengi thaj te urykireť peski familia, phirenas gav gavestyr ko gadže thaj thovenas fody, drabakirťas. Roma, save dre jakha gadžikane sys manuša napinćkirde, sys syr javire svetostyr, adava phiraveťas drom e Romniengi ke adasave butia syr magia. Ke adava Romnia džinenas pes mišto pe draba save skendenas thaj save barjonas krujať, gadže pacianas kaj e Roma džinen te traden avri bibax řengire kherendyr te sastiakiren ma-

nušen. Nadykhi pe adava kaj fody thovenas peske vago o gadže thaj sys odova dre kultura gadžikani (sys odova naakceptyme peťde religia hrestijanytko), ne duredyr o manuša rakhen-pe, save man-gen Romnien kaj te thoven řenge fody.

Profesji, save našty Roma te keren – na-Roma, vi manuša, save keren buty dre administracija, save sy pe adava kaj te den vast e

Romenge kaj te rakhen-peske buty, sy fende nabaro džanipe vaš profesji, save našty Roma te keren. Pharo gadženge te halon, soske profesja savi sy phandli bovesa dre savo haćkir-pes kaj te javeť javirenge tato, vaj butia phandťe medycynasa, sy e Romenge naťaťe. Magirde profesji, adava sy adasave butia savenca manuť maťadiot, sy řes kontakto meťalipnasa. Manuť, savo haćkir dre baro bov ćhurdeť dre řeste vi varsave meťate kotyra save sy te shaėon. Magirde profesji vi sy adasave, save sy phandťe manuťenca save keren buty ke heťade vaj javire instytucji, save sy kontra manuťa.

Kana sy tute kontakto adasave manuťenca (butiarenca save keren buty dre Butiaki Administracja vaj dre socjaťo), save den tuke propozat’o ke buty savi sy dre romani kultura magirdy, phen řenge kaj vaš Adama, kaj san Rom thaj tyri kultura na mekheť tut kaj te keres adasavi buty. Phen adava bi darjako mamuj ke manuť, savo sy butiary ande adasavi administracja, Na garuv kaj adiakas sy ke Roma, kaj varkon te naginať, kaj tu specjalnie adava phenes kaj te na řes odo buty thaj barjakiresa adateťa duredyr stereotypo kaj Roma na kamen te keren buty . řaj o manuťeske, savo kereť buty dre administracja javeťa dre gody, vaj phenetaťa tuke, so adava so phenes pať magiripe sy feri tiro pheniben řeske kaj te naťes buty savi jov tuke kameť te deť. Ne na sykav dre odo momento peskire nervy, thaj de tut dre gody thaj halov kaj adasave manuťes na sys vago kontakto romane manuťenca thaj niėhi na džineť řendyr. Phen řeske řukares kaj jov te cera te pićkireť romani kultura – phen řeske kaj te ginaveť te deť upre kenva J. Ficowski, savo but ćhineťas pať Roma pať romane butia thaj profesii magirde. Vi phen kaj te dykheť dre interneto o riga romane, save sy prezentyme peťde romane organizycji, odoj vi sy informacja vaš adava, odova sy riga: www.pracaromowie.pl , www.romowie.com, www.stowarzyszenie.romowie.net.

ŁE KE TU PAŠE TYRI TRADYCJAKI KULTURA

Kana rodes peske varsave preferencji profesjake vaj rodes profilo butiako savo kames te keres, de tut ke tradycja.

Bizneso - adava sy buty, savi sy andre dre romani tradycja thaj sy phandli adaja profesja romane kulturasa, šaj adava sy te javeť tyro baro atuto pe butiarengo bazari. Maškir na-Roma sy but ľaće biznesmenura, ne dre historykane cyry dre polsko kultura na sys zorjakirde adafe butia. Manuš kana džineť te ľeť ľačo kontakto javire manušesa adava sy jekh zoraťo elemento tradycjako, savo šaj ľes, kaj te keres ľaćhes tyri buty. Bikiniben direktno manušenge adava sy jekh ranć ando bizneso, savi so dyves barjoť. Rode tuke buty syr reprezentanto varsave bizneskosko.

Muzyka – ľe adafa atuty, savo sy syr jekh kulturako pozytyvno stereotypo, savo sy ke na-Roma. Bašaiben pe bijava, vaj pe familien-gire kedypena, dre firmy butiarengne thaj odote save organizynen

raja dre regiono tyro jandef vi łove thaj but moły adasave bašaib-nytkka manuša sy mangne kaj te keren peski buty.

Butia kerde vastenca, tradycyjna profesji romane – nadykh pe Adama, kaj sy but moderno tekhnika ke savi sy akana dre sako jekh šteto, kaj planime sy akana masaki produkca saro so pes bikieł, ne vago sys adasave kotyra kerde vastenca pełde manušenje (saro odova so sys ko džiipen ando kher manušenje, ryibena, bizuteria) ne sajekh sy adasave manuša, save kamen te kinen butia kerde vastenca, thaj sy łende huèò kwaliteto, save den manušenje saves odova sy baredyr prestižo thaj statuso maškir manuša. Kotyra save nane pe sodyves, na rekhen łen manuša, save našty te kereł varkon javir, save sy but moł, save sykaven vyrodyno gusto manušeško, savo peske kineł odova, adasave kotyra roden manuša barvafe.

But zorało atuto tradycyjnone kotyrenge save keren Roma sy odova kaj e Romen sy but talanto ke artystykane butia thaj sy symboli „romano skovrodo” – savo pharo te rakhes, savo sy kerdo pe but berš kaj manuša te peken pe łate mas thaj javir xabnytkka kotyra. Kotyra artystykane save kerde sy sasterendyr (adava sy skerde baria sastrune artystykane ornamentenca, balustrady, khore dre save ubłaven luludia, lampašy dre baria paše kher adava saro manuša roden te kinen. Sako buty, savi kereł o Rom šaj javire manušenje sy te javeł syr varso atrakcyjno vaš adava kaj odo produkto sy „romano”.

Drabakiriben thaj sastiakiriben drabenca - ke gadžikani populacija saven sy butedyr sy łende kamlipe pe adasave butia. Ne kana varkon kameł varso te bikineł thaj phireła pe droma forytka thaj zorjasa kameła varkoneske varso te bikineł manuša odłena adava negatyvnes. Mišto te thoveł fody dre systemo organizyme – te vynafeł peske šteto, lokali thaj te rodeł peske klienten anonsenca dre varsavi cega, žurnali dre pressa vaj te rozdeł reklama avri manušenje. Šaj vi sy javir metoda, phenasam peske kaj varkones sy jekh šteto dre centro purane forosko avri – mišto te užakiras kana varkon kokoro poddžala ke drabarka, savi thoveł fody, dre adava

džinasam kaj adasavo manuš kliento sy tes kokores intereso kaj te čhurdeť-pes teske fody. Manuša patian dre adava so phenet romani džuvli javire manušenge.

Sastiakiriben drabenca save sy kedyne dre antura kamen but manuša thaj sy akana but odova popularno maškir manuša: terne, saven sy kamlipe kaj te džinen but paťe ekologia thaj manuša phure, save rypiren, so řengire phure mania thaj phuredyr manuša sastiakirnas pes feri adasave drabenca.

SYR TE RAKHEŁ-PES BUTY

Dosyklakiriben – na kames te keres peski firma butitko, vi dykhes kaj nane tute konkretna talanto, savo manget adadyves butiako bazari dža te dosyklos pe kurso. Adava sy angłuni faza dre savi rodesa buty – univar san te keres odova kaj tu syr manuš savo rodes peske buty te javes butedyr atrakcyjno sy tute neve kompetencji (adasave syr džines te keres buty pe fakso, vaj džines varsavi čhib javir). Bi łovengo napokindłe kursy organizynen instytucji forytka save załen-pes manušenca save sy bi butiako. Vi šaj dena tuke vast, kerena syklakiriben tuke vaj stažo organizaciji javir (vi romane) save keren unijna projekty. Pe rig dre interneto www.ngo.pl rakhesa but anonsy vaš but syklakiribnytka kursy, varsave maškir łende na musaj te pokines.

Buty, savi den pinćkirde tyre manuša – butdžene na-Roma rakhen peske buty pełde manušende save sy łengire pinćkirde amała. Manuš na musaj te javeł varkonesa phandło but paše, šaj dena tuke vast dre adaja buty manuša, save dživen paše tute paše, manuśni savi kereł buty dre bołta lokalno kaj san džido, savi džineł tut dykhipnastyr, familia, savengire čhavore phiren tyre čhavorenca ke škoła. San te phuès mamuj: „Rodav buty, ranije tu džines kones kon rodeł peske butitkone manušes? Baro parikiriben tuke sthovava kana phenesa varkoneske mandyr so rodav buty.”

Anonso dre cega dre pressa – butedyr lokalna cegi publikinen anonsy vaš butia. Kana rakhesa varso, so tuke odphenet, phuè vaš adava tyre pinćkirde manušen kaj te dodžinen-pes butedyr bał odo buty. mišto te džines manušes, savo džineł šerutnes savo deł butia, mang łes rekomendacija pał peste. Kana bičhavesa tyro CV syr manuš saves na džinen šaj tyri buty na javeła efektyvno thaj na jandeta tuke adava so manges. CV thaj liła motyvacyjna sy łacše, den zor dre cyro kana rodes buty, łokhedyr sy manušenge, save keren buty ande

administracija thaj dykhen tyre liŕa, ne vi sy miŕto kana varkon paŕ tute ćhurdeŕ łaćho Ɣavoro.

Anonsy dre Interneto – kana nane tute phirado drom ke Interneto dre kher, ŕaj dŕas ke biblioteka thaj odoj na pokines paŕ komputero, vaj dre kafejka internetoski, ne odoj pokines Ɣove. Dostaj dre rodypnaski rig te ćhines Oferty butiakire thaj sykavena-pes tuke serwisy anonsenca save sy dre Polska thaj javire themendyr: www.pracuj.pl vaj www.gazetapraca.pl

Sker tyre butia dre Interneto - peski rig – phen so dŕines te keres remonty, dŕines te baŕaves pe instrumenty muzykakire, dŕines biznesoskire butia? Sker tyri rig dre interneto. Adiakes ŕaj rakhesa peskire potencjalnone klienten, ne so sy dre adava majfededyr – Adama jandef tuke baredyr paciaben maŕkir manuŕende. Bi Ɣovengo, na pokines paŕ adva so skeres tyro profilo pe Facebooko, tyre klienty save sy Ɣoŕaŕe tyre butiatyr ćhinena odoj peskire komentary. Adiakes bi Ɣovengo keres tuke reklama.

Syr keref-pes doumenty – syr sy vago zrypirdo, dokumenty adava sy feri jekh elemento kaj te rakheŕ manuŕ peske buty. Teŕe sy sykado syr te keref CV. Pherdiakir liŕ adiakes syr sy phendŕo thaj sy tute gata kerdo dokumento. Kana na dŕines, syr adava te keres, mang varkones dre administracija butiaki kaj te deŕ tuke dre adava vast!

(adaj čin tyro lav syr khares tut)	Adaj vthov tyro foto (adasavo syr sy tute dre tyro liř per sonalno vaj savo sy dre vurdneski foda)
Data kana javijan pro sveto / kana łocijan:	(čin tyri data kana łocijan adiakes syr sy ande tiro liř personalno)
Informacija vaš kontakto:	(adaj čin tyro adreso pe savo odře sa kore spondencja, nr telefonosko vaš kontakto, řaj vi adreso e-mail)
Tyri praktyka ando profesja:	(adaj čin lav firmako savi deř tuke buty) (adja čin řteto forosko, kaj kere sas buty) (adř čin cyro dre savo keresas buty) (řaj adiakes: panćto čhon 2009 – eftato čhon 2011) (kana na sys adava oficjalno kontrakto pe buty, pode ad reso řtetosko kaj kere sas buty, foro vaj gavtaj so keresas, řaj phenes so: ne-viakiresas andre kher , bikinesas, phire sas pe gava foria thaj bikine- sas manuřen ge produkty kosmetyėna)
So syklijan dre tyri edukacija	(adaj čin syr khareřas-pes tyri řkořa) (adaj čin řteto thaj kana phiresas ke řkořa)
Tyro dźanipe	(adaj čin saro so dźines te keres, nikon na dźi neř so kameřa tutyro manuř savo sy te deř tuke buty, pe angľuno řteto čin odova dźanipe, savo mangeř tutyr buty, savi kames te řes, phena sam kaj sam te sykavas(so sy jamen liř pe tradypen vurdnenca kategoria C, vaj dźinas te keras pe komputero adava sa miřto te sykaves) dźinas javir čhibija (adaj čin save, phena sam: čhib polsko – but miřto, romani - čhib tyre daki (phen kaj san phućkirdo tyre kultura tyr)
So tut interesyn	(adaj čin so tuke sy interesantno, so kames te keres, tyro hobby, nane adav elemento dre tyro CV, ne sajeklh sykaveř tut butedyr javire ma nuřenge, (řaj čhines kaj sy adava muzyka)

Me dav phirado drom kaj mandyr informacija savi sy sykady ande oferta butia-ki te javeř dre butia save sy realizyme dre proceso rekrutacijako (adiakes syr phenėř zakono Ustavako dyvesestyr 29.08.1997 berř (vař Garuipe Informacji Personalna; jekh adasavo kokoro teksto: Dz. U. z 2002r. Nr 101, poz. 926 ze zm.)

Liř motyvacyjako – dre liř motyvacyjako kandydato pe buty ćhineř soske e manuř, savo deř buty sy řes te vykendeř. Liřes sy harakteri normalnone liřesko. Upre pe ćaci rig liřesko ćhinas foro vaj gav kaj san dźido thaj data, řaj keres adava adiaķes.:

Gorzów Wielkopolski, 04.01.2015r.

Patyvali Ranije / Patyvařo Raja / Patyvaře Rajaře (ćhinas adava řav „Patyvaře Rajaře” kana na dźinas kon sy adresato tyre liřesko, na dźinas kon adava liř deřa upre/ginaveřa)

Thaj dureďyr pheas pař anonso pe savo odphenes, řaj keras adiaķes.:

Odphenav vař tumaro anonso savo tume thode dre cega /liř Kurier Lubuski, dre dyves 28.12.2014 berř, kamam te thovav miri kandydatura pe butiako řteto kaj te javav reprezentanto tumare firmako.

Javir phiro savo thoves, san te ćhines, save tute sy kompetencj thaj praktyka ande odo buty:

Patjav kaj miřto rakhava man dre adaja funkcja butiaki savi mangen tume ke buty, soske kaj peřde 4 berř ligiravas buty dre bizeso dre regiono woj. lubusko kosmetykane produktenca. Sys mande řaće rezultyty dre bikiniben, klienty denas mange patyv thaj řaće jakhenca dykhenas pe mire angaźime butia, kontakty řaće thaj vař dźanipe řengire preferencji.

Kana nane amende praktyka ande buty, san te sykavas amare pozytyvy sare thaj motyvacyja ke buty:

Ži ke adava cyro na isys man řansa te kerav buty pe adasavi pozycja butiaki, ne sa dre buty savi keravas angedyr sykavavas miri inicjatyva, kamlipe ke buty thaj motyvacyja. Som manuř elastyěno, savo dźineř syr te rakhę-pes dre sako jekh sytuacyja butiaki. Miřto kereř-pes mange buty dre grupa. Som aktyvno dre buty thaj dźinav te organizyneř peske cyro, ne vi miřto kerav odova so phenę řerutno butiako.

Sam te zrypiras so potencialno šerutno butiako doresa kana
tefa tut ke buty:

*Kamam Rajaŕe te barvalakirav, te hadav upre tumarii firma ada-
tesa kaj kamam te dav miri sari zor dre buty, miri motyvacja thaj
inicjatyva .*

Pe jagor šhinas patyvaŕe ŕava:

*Me patiaŕ, kaj javeŕa man šansa te prezentynav man angif tute
kana javeŕa mande kvalifikacjako rakiriben . Mangan tut te tes manca
kontakto teŕ numero*

Bare patyvasa.

(adaj sy te javeŕ čhindŕy ŕukares tyri sygnatura)

ANGLUNO MAŁAİPE

Des vast – bi darjako zoraŕes

Maškiŕ butedyŕ grupy romane, save dživen dre Polska kana maładion pesa Roma na poden peske vast. Dostaj kaj varkon skerła dre rig manuški ŕeres, pheneta varsavo łačo łav, èamudeła phuredyre manuški dre vast, vaj obłetena pes maškiŕ peste pinćkirde džuvla. Maškiŕ na-Roma dre Polska sy adiakas kaj e gadže kana maładion pesa, poden peske vasta, adia keren vi dre firma kaj keren buty.

Sako pinćkireł adava so:

- 1) angłuno podeł vast kana sy małaipe o džuvli muŕške.
- 2) Kana maładion duj džuvla, ne jekh łendyr sy phuredyŕ javirjatyŕ, ande adava ternedyŕ sy te požakir kaj e phuredyŕ džuvli te vytyrdeł vast ke joj. Adiakas kokores sy ke muŕša, kana maładion duj muŕša thaj jekh łendyr sy but phuredyŕ
- 3) terne maškiŕ peste kana maładion, den vast jekh jekheske syr poperła, „kon vytyrdeła angedyr“.

Dre buty sy javir čhanes: dre angľuno maľaipe vast vytyrdeľ angľuno odova, kon javeľ ke buty, na džať odoľestyr kon sy kon dźuvli vaj murš, phuro terneo vaj varkon dre buty zaľeť huèedyr ťteto. Vast podas ande momento, kana poddžas ke varkon, vdžas dre varso ťteto vaj sam varkoneske sykade, prezentyme. Kana ťaj javeľa adasavi sytuacija, so rakhasam amen dre jekh soba manuťesa saves na dźinas thaj nane odoj nikones kon ťaj jamen pinćkireľa – sam kokore te poddžas ke odo manuť, te podas vast thaj te phenas kon san, adava javeľa dykhno peľde javire manuťeste ľaće jakhenca.

Kana maľadiovas javire Manuela, sam te phenas „ľačo dyves“ thaj te stasavas vast bi darjako zoraľes. Pe adava sy te dykhen e dźuvla, soske kaj jone poden vast izbit ľokhes thaj adava nane miťto odlino, sam te keras ľoťaľo muj thaj te dykhas ando jakha. Kana napodasam vast odova ťaj javeľa dykhno syr varso naľačo tyre riga-tyr vaj dykhena pe tute syr pe manuťeste savo sy namiťta barjakirdo. Vať adava ťaj varkon na deľa ľačhy tutyr opinia syr butiarieske.

Kana vdžas dre soba, kaj sy but manuťa, sy amen duj droma so te keras: ťaj poddžas ke sako jekh manuť thaj podas vast (ne syr nane butedyr syr deť manuťa) , vaj ke sare te phenet-pes „ľačo

dyves” thaj te zbanćkir-pes šero. Angľuno drom řaj sy pharedyr te kereľ, ne sy fededyr. Kana stasavasam sako jekheske vast thaj javeľa amen ľořaľo muj, zbanćkirasam šero thaj dykhasam dre jakha, manuř savo vdźaľ adiakes javeľa ľaćhes dykhno peľde javrende, phenena kaj san manuř kontaktovo thaj kames manuřen.

Kana buterdyr dre buty maľadiosa manuřenca dre javir dyvesa adava saro na musaj te keres. Pe so *dyves* dre maľaibe dźuvla but moľy phenen jekh jekhake „Cześć” vaj „Ľaćho *dyves*” thaj na poden vast. Muřša dre but firmy so *dyves* kana maľadion pesa poden peske vasta, sy vi adiakes kaj sy adasavo rytuaľo so sako moľo kana javeľ varkon ke buty podďźaľ ke peskire amaľa butiatyr thaj podeľ sako jekheske vast. Vi sy dre javir řtety adiakes kaj dostaj te phenas jekh jekheske „Cześć”. Dykh miřto so keren javir dre buty, vaj sako *dyves* poden jekh jekheske vast thaj ker adiakes kokores.

Èamudype dre vast – but moľy sy adiakes ke gadźe, kana manuřa maľadion pesa èamuden dre vast. Ne adasavo gesto sy kana o muř ř maľadioľ e dźuvlasa, thaj dre vast èamudeľ dźuvla muř. Odoľesa sykaveľ kaj odo momento sy varsavo but varsavo ľaćho, deľ patyv dźuvlake, ne adava na sykaveľ odova so sy varsavo kerdo

flirto. Ne dre buty me ginav kaj na keret pes adasave gesty, vaj kana sy varsavo maŝaipe biznesosko. Džuvli na domekheŝa ke Adama, vytyrdeŝa vast adiake kaj javir manuŝ haloŝa kaj sy ŝes te stasaveŝ peskire vastesa (vast džuvlako sy te javeŝ adiake uthodo kaj andraŝeski rig te javeŝ sthody dre rig, ne na teŝe ke phuv).

Phandes kontakto – sabnaskire mosa thaj sykaves pesko andraŝestyr ŝaŝhipe

Norma, savi sy kana ando maŝaipe maŝkir peste gadžengo dre Polska sy adasavo kaj ŝeŝ-pes kontakto roibnytkone ŝavenca. Adasave ŝave phenen but manuŝa maŝkir peste:

- *Cześć Kuba!*

- *Cześć Kasiu, syr miŝto kaj tut dykhav! Syr džan tyre butia?*

- *E, de patia, purano èoripe. Sako cyro ŝiŝ thaj javen bare faktury ke pokinibe paŝ tatype.*

- *Ne adia, vi sy mande adiake kokores. Ne tumendy sy adasavo baro kher....*

- *Adiake sy, ne vi dre buty sy but so te keres...*

- *Džines, kaj miro biuro pŝeligirde paŝe dre javir ŝteto thaj akana sy mange duredyr te džav ke buty, sy bibax.*

Adasavo rakiriben deŝ drom kaj te phenas jekh jekheske informacji adaŝestyr, so pes keret dre džiiipen amare pinŝkirde manuŝengo thaj te phenet-pes ŝava ŝaŝe odoŝeske koneste sy bibax sytuacija thaj te sykaves peski empatia, vi adaŝesa ame keras adava, kaj sy maŝkir manuŝende baredyr paciaben.

Paŝci sare gadžikane manuŝa, save keren khetanes buty e Romanca ŝaren, kaj Roma jandŝe dre ŝengo džiiipe vasrso pozytyvo. Kamen jone ŝoŝ, optymizmo, radyma savo sy ke Roma, save peskire ŝaŝe dykhipnasa pe sveto prodžan majphare momenty džiiipnaskire. Miŝto te ŝeŝ-pe adava fakto, soske kaj ando medii Roma sy sykade syr manuŝa, save feri varso mangel peske, save sy roibnytko thaj sa na ŝoŝaŝe sy saresytr. Jav sa ŝoŝaŝo pe muj thaj pozytyvno, sykav delikatnes kaj obdžat tut javir manuŝ, kana varkoneske sy varso bibax (phenasam adiake „Ne dykhav, so sy tuke but pharo“),

thaj pałał mišto te zryskir-pes pes jakha pe pozytywno rig dre odo sytuacjai, dre savi amnuš sy.

Riiben – na naš pestyr savo san

Maškir gadžikane manuša, sako jekh ryveť-pes syr kameť, nane adiakas syr ke Roma. Džuvla ryven-pes syr kamen. Ke buty javen ryde dre hoťova vaj ryven podzicy save sykaven łengire džuvlikane atuty. Mišto sy te halovas, so gadžikane manušegi džuvli, savi thoveť pre peste na łungo podzicy, thaj tyraha pe huèe kłaby vaj sy baro dekoldo dre buty sy dykhno odova syr norma, adava sy adiakas kaj na dykhen pe łate negatyvnes. Nikon vaš odo ryiben na phenet kon joj sy, vaj mišto pes ligireť vaj na, vaj sy joj łaćhi butiaryca vaj na. Jekh kotyr džuvla dre maškiratune berša thaj phuredyr činen peske bała pe tyknedyr thaj ligiren-pes butadyr pe muršikano stylo „*butedyr murškanes*”.

Manuša na-Roma, saven sy butedyr, dyknen javir ryiben ko Romnia (ne na dykhen save sy normy ke romne džuvla – ke murša). Džuvla romane zryskiren pe peste jakha javire manušengire peskire łungone podienca, syr sy handłe łengire bała. Soske kaj normy ke gadžikane manuša pheen kaj e džuvla ryven-pes syr kamen, ne šerutneske ando buty o styło ando ryiben romane džuvlako na musaj te odłeť jov bibax (feri dre odo sytuacija kana butiary sy te ryveť pre peste specyfièno uniformo – mišto adava te dykheť-pes angedyr kana kamas varsavi buty te łas, soske kaj adava šaj na odpheneta tuke, phenasam ryiben kelnerkako, univar sy ryde dre na łunga podzi-cy). šaj varkon kereta vaš adava raki-ribena maškir butiarende soske kaj łenge o styło romane ryibnasko nane pinćkirdo, thaj na dzinen soske džuvli riomani na kameť te ćhurdeť peski tradycjako ryiben thaj na łeť odova dre so sy rydy gadžikani grupa butiaki. šaj adasavi sytuacija deť amenge drom kaj te phenas javirenge vaš romani šukar tradycja, vaš pozytyvy savo deť adsavo ryiben.

Murša ke gadžikane manuša nane phandłe varsosa syr pes te ryven. Na mangeť.pes łendyr kaj te vydyčhon varsyr mišto. Odłe kon sy pe huèedyr štety dre buty, ligiren pre peste thalika vaj muršytka kostiumy, javir džinsy thaj gada, na dykhen izbit , so sy te ryven dre savo koloro te javeť łengo ryiben vaj savi sy te javeť marka. Niłasko domekhnosy, kaj te ligiren pre peste šorty thaj niłaitka tyraha ke buty (ne na keren odova manuša saven sy huèedyr funkcji).

Syr te vdžat-pes andre, maškirať ande manušende savenca kereť-pes buty

Kana varkon pať tute vthodia-pes dre buty dyja tuke rekomendacija, situacija nane bangi. Kana sy odo manuš pinćkirdo sareng adava deť barydyr paciaben tuke. Mang kaj odo manuš te prezentyn tut thaj te vligireť tut andre ko manuša savenca keresa buty.

Syr na džines nikones, mišto te des tut dre gody syr te keres peske kontakty manušenca save khetanes keren tusa buty. Sy pinćkirdo ke sare adasavo fakto kaj manuš savo javeť ke buty sy te „vki-neť-pes“ ke grupa varasave gudťe habnasa. Mišto kaj te jandef-pe peki dre kher marikli, paramaro (šaj kines dre boľta) thaj te des sareng kaj te han. Mišto kaj po cera te pinćkires manušen, save keren tusa buty, te phuèes řendyr vaš řengire ćhavore, syr jone doresne adaja buty. Mišto sy te deť-pes pestyr propozaľo dre tykne butia kaj te kereť-poes khetanes.

FORMALNA ASPEKTY KAJ TE ĽEĽ BUTY

ZUS, kotyra asekuracijakire thaj so manget-pes butiarestyr

ZUS, adava sy Zakład Ubezpieczeń Społecznych, sy insty tucja themeski, savo zalet-pes:

* kedet łove, save sy sthode pe asekuracja manušen gi thaj sastypnaski polskone themenskire manušege

* pokinet łove pałe renty, emerytury thaj łove, save sy te den zor dre džiipen manušenje, save sy phandte adate systemosa, phenasam kana džan pe urlo po dajengo save rakhen čhavoren/vaj dada, kana sy nasfałe vaj sy pe renta

Sako jekh manuš savo keret buty sy te opteskir varsave łove, save sy phendte ando zakono e ZUSKO (sode łove thaj syr sy te javen pokindte sy phendto dre liła save sy vaš buty, adava sykavas teŕe). Pał adava bi łovengo džas ke satypnari medycynako kana sam nasfałe thaj doresas łove (emerytury, renty, socjalno).

Save sy kotyra dre amari asekuracija dre ZUS

Łove save sthovas ando ZUS adava sy pe:

1. asekuracija manušengi:

a. emerytura – vaš łove pokindte pe adaja asekuracija doresas emerytura kana sy amende berša emerytalna;

b. renta – kana hasiakiras šansa kaj te zahtyłas łove vaš adava kaj na mekhet jamen ke buty jamaro nasfalipe sy jamen eaèipe kaj te las renta, savi zaštaveť hasiakirde łove, save šaj sys te pokinet firma pał jamari buty. Renta šaj doreset manuš pe łungo cyro ži ke pesko meriben vaj pe varsavo cyro, adava sy phandto adatesa , savo sy nasfali pe, savo na mekhet manušes ke buty. Kan asekurime manuš meret, savo sys jekh manuš, savo urykirełas fami-

lia, teski familia (romni savi sys romanduni tesava vaj čhavore) doresen teskiri renta;

c. nasfalipnaskiro – adaja asekuracija deť drom kaj te ten łove džuvla save zaťen-pes peskire tykne čhavorenca thaj sy pe urlopo dajengo vi kaj te doreset nasfalipnaskire łove dre cyro kana sy manuť nasfaťo, pe adava deť liť o doktori medycynako dre savo phenet kaj e butiary naťy te džat ke buty.

d. kana varso keret-pes – sy amende phirado drom kaj te řas łove kana varso pes amenge kereta dre buty.

2. asekuracija sastypnaski – kana pokinas pe adava łove odova deť amenge drom thaj jamario familia kaj te napokinas łove kana džasam ke doktoro medycynako amare nasfalipnasa

Kon thaj kana pleskireť łove ke ZUS

Kana keres buty pe kontrakto (etato vaj pe jekh kotyr etato) a tuneti tyre skendyne łove sy tradyne ko ZUS, Tyro řerutno butiako sy te dorakhet, kaj sare skendyne łove tyre te javen pokinte dre cyro. Adasavi procedura sy te javet kerdy thaj adava sy pokiniben pať sare kotyra asekuracijakire save sys sykade, adava deť amenge zakonosko eaape ke adava, kaj te javet amen phirado drom ke sare kotyra asekuracija.

Kana keres buty pe kontrakto savo manget tutyr save butia san te skeres, ande odova vi opleskiriben skendyne łove tyre sy te pokinet ke ZUS manuť, savo deť tuke odo buty thaj odphenet pať tyro kontrakto butiako (adava sy tyro řerutno). Dre adaja situacija tyre skendyne łove save sy pokinte sy pe adava syr łove pe emerytura, renta thaj kana varso řaj keret-pes tuke biťačo thaj vať satype. Łove save skendet-pes pe sastype adava manuť kokoro phenet thaj podet adaja decyzja.

Adava sykaveŕ kaj ŝaj ne musaj te des peski akceptacija kaj te pokinen odo łove ke ZUS. Kana na desa pe adava aktecpatacja – butedyr łove javena dre tyri kisyk . Ne syr but cyro thaj sako moło javesa nasfało thaj na džasa ke buty vaj kamesa te džas pe urlopo dajengo, dre adasavi sytuacija fededyr te pokineŕ-pes łove pe asekuracja tyri kaj te łes dre odo cyro kana na javesa dre buty łove.

Kana sy tute varkicy kontrakty butiakire, dre save sy sykado so san te keres thaj kerde sy dre jekh cyro, a tunèi san te dykhes mišto aktualno zakono butiako, save pheneŕ save kontraktostyr thaj save łove san te pokines pe tyri asekuracja thaj save musaj te pokines 4. Majłokhedyr sy, kaj te keres telefono pe infolinia ZUS vaj te džas ke łeski administracja thaj dre informacja manges kaj te phenen tuke, so san te keres thaj syr te pokines łove kana sy tute varkicy kontrakty pe jekhvar. Paŕaŕ vaš afava porakir tyre ŝerutnesa ando buty).

Kana keres buty pe dorakiribnytko kotrakto vaš buty savi san te keres ando sfera artystykani a tunèi adasave kontraktostyr na odligireŕ-pes łove ke ZUS. Łove jačhen dre tyri kisyk butedyr, ne nane tute nisavo drom phirado kaj te łes łove socjalna, te džas bi łovengo ke doktori medycynako, vaj te skendes łove pe tyri emerytura.

Kana san pre stažo butiako, a tunći łovendyr save sy pe tyro stypendium (adava sy łove paŕ tyro stažo) sy te javen odligirde varsave łove pe emerytura thaj renta thaj pe asekuracja kana varso pes tuke kereŕa, kana pe stažo tradeŕ tut varsavi javir instytucja syr administracja vaš buty (kana stažo sy organizyme peŕde administracja butiaki, adasave łove na opłeskir-pes). Sy te javeŕ odligirde łove pe asekuracja vaš sastype.

Kana ligires kokoro peske varsavi firma butitko ande adava san kokoro te pokines ke ZUS adakicy kicy mangeŕ tutyr zakono thaj san te keres dava dre sykado cyro. Informacja sode łove san te pokines adateŕstyr dodžinesa tut kana keresa telefono pe infolinia ke ZUS, dre łeski filia vaj rakhesa adreso pe rig internetoski.

Skendyne łove, save san te pokines pe emerytura, renta vaj pe asekuracja kana varso pes kerefa manuŝeske, vi pał sastype adava San te keres. Ne łove pe asekuracja sastypnaski adava sy tyri vola thaj syr tu kames.

Adava sykaveł, so ŝaj adava keresa ,ne na musaj. Kana na łesa pe adava decyzja – butedyr łove jačhena dre tyri kisyk. Ne syr but moły naŝyte keres buty soske san nasfało vaj kames te džas pe urlopo dajengo, dre adasavi sytuacja miŝto kaj te pokines adała łove thaj te javes asekurime pe adasave sytuacji. Sy minimalna łove save san te pokines, ne ŝaj barjakires łen, ne san te dykhes kicy kames te łes socjalna łove kana javeła tute pe adava cyro. Te obgineł adava thaj decyzja sode łove kames te pokines ke ZUS isy te javeł miŝto dykhni dre sytuacja kana kames te džas pe urlopo dajengo. Aktualna pokinibena, łengo hućipe, sode łove sy socjalna thaj syr opłeskirpes (pełde savo cyro san regularnes te pokineł tyre łove kaj te javeł tute phirado drom syr phenel zakono kaj te łes peske łove socjalna) odaja rode informacja ando ZUS.

*Obłes tyre asekuracjasa vaŝ sastype manuŝen,
save sy tyri familia*

Kana opłeskires łove vaŝ asekuracja sastypnaski, ŝaj dołes ke tyri asekuracja vi tyre manuŝen familiatyr – dre adava łen javeła phirado drom ke adava kaj te džan bi łovengo ke sastiakiribnari ke medycynako doktori.

Kones ŝaj te obłes tyre asekuracjasa vaŝ sastype:

- čhavore – tyre, čhavore tyre romniakire vaj čhavore save tu barjakires thaj załes-pes łenca (sy jone teł tyro vast dyne zakonosa);
- romnia – kana nane joj obliny javire asekuracjasa vaŝ sastype javire tytułostyru, kana na kereł buty nane rejestryme syr manuŝ bi butiako, na łeł nisavi renta, vaj łove socjalna;
- peskire vnukura – kana nane łende łengire daden asekuracja vaŝ sastypen thaj naŝty te łen adasavi asekuracja soske kaj łen łove varsave socjalna;

- peskire daden thaj papen - kane dživen tume dre jekh kher thaj nane jone obline asekuracjasa vaš sastype javire tytułostyr (na doresen emerytura, renta, thaj varsave łovore socjalna).

Kana varkon dre familia doreseł łove socjalna, dodžin tut dre odo administracija, vaj nane odo manuš oblino asekuracjasa vaš sastype kana łeł ke jone odo łovore. Bi adałesko našty te obłes tu peskire asekuracjasa vaš sastype adasave manušes.

So mangeł tutyr Administrycja Finansytko

Administracja Finansytko załeł łove duje rigendyr. Pokinas łen pe duj riga. Angłuno sy adiakas kaj pokinas łove pał adava so zahtyłdiam dre buty sako jekh, save doresas (adava sy pał buty vaj pał firma savi lidžas thaj savi zahtyłeł). Javire rigatyr adava sy pokindło VAT thaj pokinibena pał akcyza (bravintatyr kana bikinas vaj benzyna), opłeskiras syr kinas odova. Amare pokinibena sy vthode dre kimin/praiso odłe kotyresko so kinas, adala łove sy te pokineł pe ke Administrycja Finansytko odova kon bikineł.

Kana sam angažime dre buty kontraktosa, kontraktosa dre savo sy sykade amere butia save sam te kras vaj kontrakto vaš butia arty-stykane, a tunèi adava šerutno butiako pokineł łove ke Administra-cja Finansytko save sy styrdyne amare łovendyr save łas pał amari buty. Ži ke jagor dujto čhon javir berš savo javeła, dre savo dore-ściam łestyr amre łove pał buty jov sy te tradel amenge (poštasa vaj dyrektno te del informacija sode łove jov tradyja pał amende ke Administrycja Finansytko łovenca (adava sy te javeł ando PIT). Kana kerala buty dre 2013 berš, vaš adava ke jagor dujto čhon 2014 berš amaro manuš savo delas amenge buty sy te del amenge PIT dre savo sy informacija pał sa amare łove save zahtyłdiam dre buty thaj sode pokindłe pał amende skendyne łove ke ZUS thaj sode but vpłeskirde sys łove pe finansytko systemo, save pokindia amaro šerut-no butiako vaš adava kaj kerala buty ke jov.

Kana javena skendyne PIT-y sako jekhe butiatyr pałune beršes-tyr, jame sam kokore vaš łenge te rozginas amen ke Administrycja-

kire Finansytko. Amende sy cyro ke jagor štarto čhon beršesko Apri-
lo. Vaš adava pherdiakiras informacjasa ame liť PIT (adasavo for-
mulary sy te łas ke Administracja Finansytko vaj dre Internet, sy
popularna programy komputerytko save den zor kaj manuša te roz-
ginen-pes PITstyr doden łen vi dre but cegi, žurnali syr CD). Vi kana
varkon na džineł adava te keret łet žutipe, zor pe adava ke Admini-
stracja Finasnsytko (fededyr te na užakir-pes pe jagoresko momen-
to ke jagor Aprylo, soske kaj dre odo cyro javena but manuša, save
kamena adava liť te deł ando Administracja Finansytko), vi pesko
vast ande adaja buty den organizaciji thaj fundaciji.

Dre jamaro PITO sykavas ame sare zahtyłde łove save doreściam
jekh berš pałał thaj saro odova so sy aman kaj te javeł jamen odline
tyknedyr łove amendyr. Javeł šaj adasavi sytuacja kaj sam te dopoki-
nas amendyr butedyr łove ke Administracja Finansytko, ne syr amen
sy zakonosko eaèipe kaj amenge te odginas varsave łove a tunèi o
Administracja Finansytko zryskir amenge odo łove. Pe adava sy ła
cyro 3 čhona momentostyr kana jame sthodium amaro PIT.

Kana ligiras ame pesko bizneso, a tunèi so çhon ame vpřeskiras ke Administracja Finansytko łove zahtylibnastyr, save sy odgindęe adate butiendyr save dyne amenge zahtyliben dre varsavo çhon save ododyjam odofestyr thaj pokindiam varsave łove pe varso dre firma pe adava sy te javen jamen liřa, faktury, save sam te rykiras dre firma). So çhon pokinas łove pař VAT, kana sam ke odova obligime (sam te phuęas pař adava dre Administracja Finansytko vaj dre Administracja Gminaki kana ligiras pesko bizneso thaj pař adava so keras sam te pokinas ame VAT).

Vi dre adasavi sytuacja kana kokore peske sam jekhdzene syr firma (indywidualno buty) sam te sthovas ke Administracja Finansytko rozginipe pař berřytko PIT, dre savo sy te sykavas sare amare zahtyłde łove thaj sy amen drom kaj te odginas amenge łove adiakos kokores syr javir butiaria.

Te ligireř manuř kokoro liřa finansytka ando firma sy cera buty skomplikovano – sam pe sako jekh cyrosko momento te dżinas aktualna liřa zakonoskire pař finanso thaj łove save sy te das ke ZUS. Miřto te dżas ke biuro savo řet-pes pař adasave butia vaj ke manuř savo profesjonalnes zařet-pes adasave butienca. Majfededyr te rodeř adasavi firma vaj manuřes pełde peskire pićkirde manuřende, řaj varkones sy adasavo kontakte řenca thaj keren řeske adaja burty. Dre adava javeřa jamende baredyr paciaben kaj buta save javena kerde javena kerde profesjonalnes, vi javeřa jamen varkon, ke kon řaj dżasam pe konsultacja vař finansytka butia vaj butia save sy phandęe vař ZUS.

Łove save ke finanso pokinen manuřa vi odoře pař VAT, akcyza dżan ke budżeto themesko. Adate łove sy tradyne pe konkretno celo thaj řen řen instytucji themeskire vaj administracja regionoski, Majbaredyr kotyr budżetosko sy dyno kaj te pokineř-pes butia manuřenge, tryto so ke barype łove dżař pe edukacja⁵. Vi adate łovenedyr sy pokindęe butia save keren-pes remonty vaj neve droma thaj odova saro sa sy skerdo manuřenge. Adiakos syr dykhas baro kotyr łove save pokinas pařpaře rysion ke jame ke jamare familii.

PESKIRE BUTIA BIZNESOSKIRE

Kaj te ʃas te keras buty pe peste, sam te keras rejestracija amare firmaki, te sykavas ʃa ande ZUS thaj Administracija Finansytko. Pe jagor, kana kamasam te dʒas ke administracija sam te sykavas eàèuno profilo peskire firmako so kerasam? Kon sy te javeʃ tyro kliento? Keresas buty kokoro vaj varkones ke pe ʃesa ke buty? Kana odphenesa peske pe adate phuèipena dostaj kaj dʒasa ke administracija gminaki vaj foroski, ʃesa tusa tyro liʃ pesonalno thaj numero NIP (kana sy tute).

Dre administracija gminaki vaj foroski rejestrynes peskiri butiako bizneso dre odova san te pherdiakires formulary. Doreses ʃes manušestyr, savo odoj kereʃ buty thaj vi joj tuke deʃa pesko vast kaj mišto te skeres odo liʃ. Maha tuga, kaj javeʃa tute but liʃa te čhines, but dokumenty, dre save phagiresa peske šero. Manuš, savo kereʃ odoj buty sy te sykaveʃ tuke sare droma savenca san te dʒas thaj sy te phenef syr adava te keres kaj te javeʃ mišto – phuè saro manušes kana varso na dʒines.

Sako jekh manuš, nadykhi pe adava sosa-pes zaʃeʃa, kana rejestryste firma, butia save kameʃ te kerʃ sy te pherdiakir liʃ kaj te doreseʃ numer REGON, numero NIP (kana ʃes nane), vykendeʃ syr pokineʃa finanso thaj skereʃ liʃ ke rejestracija ando ZUS.

Numero REGON adava sy numero savo den firmake, jov sy pinćkirdo dre administracija themeski ke butia statystyèna. Dre but sytuaciji, kana podas odova syr khareʃ-pes amari firma, šaj javasam mangne kaj te podas adava numero – phenasam dre banko, kana kamasam te zathovas jamenge konto firmako, kana kinasam telefono vastytko, savo javeʃa rejestryste pe firma. Informacija paʃ tyro numero REGON doresesa pošasa pe adreso savo podesa.

Kana rejestrystesa firma vi pherdiakiresa liʃ ko ZUS, javesa rejestryste syr biznesmeno. Adava liʃ javeʃ tradyno ke ZUS peʃde administracija gminaki vaj foroski. Manuš savo odoj kertef a buty deʃa tuke informacija vaj san te dʒas direktno ke ZUS, kaj te jagorysares peskire formalna butia.

Kana nane tute numero NIP (numero identyfikacjako) vi kana keresa rejestracja san te čhines jekh liřoro mangipnasko. Vi adava numero javeta bičhado ke tu peřde pořta. Vi javesa mangno te phenes syr kames te pokines řove finansososke. Manuřenge savo jekhdžene ligiren pesko bizneso sy 4 varianty kaj te rozgines tut dre finanso, save pokinesa řovendyr save zahtyřesa vař peski buty:

1. Pokiniben adiakes syr phenet skala pokinibnaski – adiakes sy skerdo pokiniben ke butedyr manuřa dre them. Pokiniben obginet-pes řovendyr save zahtyřdian, adava sa řovendyr save ke tu javne thaj kořty save řendyr jačhen. So kurko san te pokinet varsave pogindře řove ke finanso, thaj ke jagor Aprilo javire berřesko san te skeres liř finansytko (PIT 36), dre savo javena sykade sare opřeskirde ada berř angřune řove. Stawka pokinibnaski adava sy 18% save astardian ke řove save javne phenasam 85.528 zł, kana sy butedyr syr adata řove pokinas ame 32% javire řovendyr save zahtyřdian. Dre rozginipe berřytko řaj sykavas so sy jamen zakonosko eaėipe kaj te odginas amenge řove adasave syr: butia phandře vař barjakiribe_n peskire čhavoren.
2. Finasytko pokiniben liniovo –dre adava sytemo pokinibnasko, nadykhi pe baripe řovengo save zahtyřdian sy skerdy jekh pokiniben adava sy 19%. Vi ande adaja sytuacja pokiniben finasytko obginet-pes řovendyr save zahtyřdian, adava sy adateřtyr so jačhet mařkir odova so zahtyřdian thaj kořty save sys jamende, adiakes syr phenen kenvy finasytka. So čhon sam te vřeskirer odgindře řove ke finanso, ři ke jagor Apryřo berř savo javeta te das amaro liř (PIT 36L), dre savo sy sakde sare řove save pokindiam dre odo berř. Dre adaja sytuacja pokinas ke finanso 19% řovendyr, save jame zahtyřdian thaj nane amen phirado drom kaj te odřas odgindře syr phenet zakono jamenge řove adiakes syr keren javir.
3. Ryczařto řovendyr save zahtyřas evidencjonovana – funda-

mento savestyr odginas pokiniben finansytko sy dre adaja situacija zahtyŕde łove, savendyr na odŕeł-pes peskire košty save astardiam. Stavka ryczałtoski sy skerdy savi buty jame keras, dre sako berš sam te dykhas aktualna stavki, phenasam, dre berš 2014 sy : 20%, 17%, 8,5%, 5,5% thaj 3% odova so astaras syr zahtyliben. Dre berš savo prastał pokinas ryczałto, savo obginas pał sako jekh čhon. Dre adaja situacija našty varkon peske te odgineł łove peske pokindŕe łovendyr ke finaso.

4. Karta pokinignaski – naczelniko Finansytkone Admnistracjako kerel decyzja sode sy pokiniben dre karta pokinibnaski pe berš dre savo sam te keras buty. Vaš baripe pokinibnasko decydynen butia save keras: save butia keras, sode manuša dživen dre foro vaj gav kaj keras amaro bizneso thaj sode manuša keren buty dre firma. Dre adaja situacija mangno sy kaj te lidzał-pes kenvy/bukhi finansytka. Sam te lidžas evidencja manušengi save keren ke jame buty, karty save sykaven sode łove zahtylen jone thaj sam te garuveł faktury sare, liła pokinibnaskire. Pokiniben finansytko sam te pokinas sako mołto dre čhon savo javeł(ke 7 dyves sako jekhe čhonesko), vi ande adasavi situacija kana ande varso čhon na zahtyldiam niči.

Sykade huèedyr metody pokinibnaskire ke finaso adava sy feri syr jekh ilustracija syr sy te javeł. Kana kamas te łas decyzja syr sam te pokinas finaso sam mišto te das amen dre gody, save łove pacias kaj zahtyłasam thaj save košty javena amen kana ligirasam amaro bizneso vi sam te dykhas so phenel pe adava aktualno zakono, majbut pał adava syr sam te obginas pokinibena thaj save stavki te łas.

Šaj kana ligiresa tiro bizneso javeła tuke te pokines VAT. Mišto dre angłuno etapo kana planinesa rejestracija firmaki te džas ke firma savi załeł-pes finansovono butienca vaj ke manuš savo adalesa profesjonalnes załeł-pes adalesa . Łendyr doresesa baredyr džanipe syr te keres łachi decyzja.

Vi šaj adiakas te javet kaj so kamesa te skeres tyri firma mangena tut kaj te jandes butedyr liŝa varsave. Kana san te kers tyre butia dre gastronomia mangena tutyr te jandes liŝ SANEPIDostyr. Kana rejestrynesasa dre administracija gminaki vaj foroski phuè miŝto manuŝestyr savi odoj kereŝ buty, so šaj butedyr san te kers thaj kaj te džas.

Kana doresesa numero REGON taj NIP ker tuke stemplo/zygŝa, dre savi sy te javet ŝav firmako, adresosa NIP thaj REGON. Zygŝa javetŝa kaj te thoves ŝa pe faktury, liŝa save tradesasa tyre klientenge thaj kana džasa ke administracija varsavi kaj te manges varso ke tyre butia. Zygŝy kers tuke dre ŝtety kaj keren ŝen, sy ŝen but dre tyro foro (phuè adateŝtyr ande administracija kaj keresa tyre liŝa).

Kana skeresasa zygŝy džasa ke banko, odoj phiravesasa tyro konto firmako. ŝestr tradesasa ŝove ke ZUS thaj Administracija Finansytko. Kedes tuke banko savo kames. Miŝto te phuèes paŝ oferta vaŝ konto firmengo: dodžin tut kicy pokineŝ-pes paŝ adava kaj dre banko ligiren tyro konto. Kede adasavo banko dre savo koŝty sy ŝezna, tykne, vi ŝe tuke ke gody odova so phenen tyre pinćkirde manuŝasa saven sy adasave konty dre banko.

Savi sy ŝansa kaj te doreses dofinansovanie pe tyre butia

Kana ŝesa te phiraves tyri firma džasa ke Administracija vaŝ Butia, kaj te dodžines tut savi sy tute ŝansa kaj te doreses ŝove pe tyre butia. Administracija Butiaki, ande programmo aktyvizacijako vaŝ butia, oferyneŝ te deŝ ŝove pe butia adasve syr: manuŝenge save sy bi butiako vaj ternenge save vdžan akana dre butiako systemo. Dre adasave programmo sy line manuŝasa save sy bi butiako, paŝ adava majangŝaŝ san te džasa ke Administracija Butiaki, thaj paŝaŝ te rejestrinas amari firma savi kamas kaj te kereŝ buty, soske kaj te najavet adiakas so hasiakirdian tyri ŝansa pe ŝove save sys te den tuke zor.).

Rode vi odoj kaj san džido instytucji save realizynen projekty paŝ romane manuŝende. Phuè pinćkirde manuŝen – šaj jone varso ŝundŝe paŝ adasave projekty, ker telefono ke asociaciji romane save

sy paše odoj kaj san vi phuè dre Administracjia Butiaki vi drte Administracjia Socjalno vaj jone varso džinen pał adava projekto savo sy kerdo Romenge. Dodžin tut vaš adasavo projekto šaj sy tute šansa te doreses łove save dena zor tyre butiake, dena konsultacija jurydykani vi pał butia finansytka. Adasavi konsultacija sy tuke te javeł bi łovengi. Adasave projekty sy pokindłe łovenca Europakire Uniatyr, save sy phandłe Programosa Operacyjnonesa Kapital Ludzki (2015 beršestyr sy te sykadion neve programy) themytkone łovenca pokindłe, odova sy Programo vaš manuša romane. Projekty šaj javena kerde pełde Administracjia Butiaki, administracjia socjalno thaj vi asocijacji, organizacjii, fundacjii vaj pryvatna firmy.

